

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kodifikace práva na pozadí právnické dvouletky

Plzeň 2018

Tomáš Hartmann

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš HARTMANN**

Osobní číslo: **R11M0093P**

Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**

Studijní obor: **Právo**

Název tématu: **Kodifikace práva na pozadí právnické dvouletky**

Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Právnická dvouletka
3. Kodifikace občanského práva
4. Kodifikace rodinného práva
5. Kodifikace trestního práva
6. Kodifikace přestupkového práva
7. Lidská a občanská práva v teorii a praxi
8. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah kvalifikační práce: **min. 50 stran**

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BLÁHOVÁ, Ivana a kol. Právnická dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2014. 413 stran. ISBN 978-80-87284-52-0.

BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

KUKLÍK, Jan a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.

SOUKUP, Ladislav, ed. Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 2002. 416 s. ISBN 80-246-0217-2.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. České právní dějiny. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016. 694 stran. ISBN 978-80-7380-575-3.

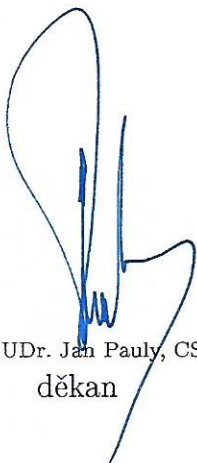
Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **8. března 2017**

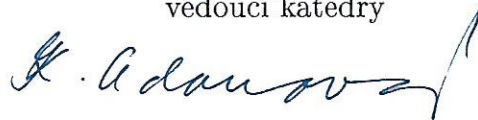
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2018**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 27. září 2017

Prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Kodifikace práva na pozadí právníké dvouletky*“ vypracoval samostatně a použil pouze uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne 28. března 2018

.....

Tomáš Hartmann

Poděkování

Rád bych zde poděkoval panu JUDr. Antonínu Lojkovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za ochotu, cenné rady a čas, který mi věnoval a též děkuji své rodině za podporu, které se mi dostávalo.

OBSAH

ÚVOD	1
1 PRÁVNICKÁ DVOULETKA.....	3
1.1 Únor 1948	3
1.2 Kodifikace a unifikace právních předpisů v Československu	5
1.3 Kodifikační činnost v době takzvané právní dvoutletky	10
1.4 Personální zajištění právní dvoutletky	16
1.5 Stručný soupis výsledků právní dvoutletky	17
2 KODIFIKACE OBČANSKÉHO PRÁVA	18
2.1 Ústavní základy občanského práva.....	20
2.2 Občanský zákoník z roku 1950 a na něj navazující právní normy	24
2.3 Občanské právo procesní	29
3 KODIFIKACE RODINNÉHO PRÁVA	31
3.1 Zákon o právu rodinném č. 256/1948 Sb. a vznik manželství.....	34
4 KODIFIKACE TRESTNÍHO PRÁVA	41
4.1 Zákon na ochranu lidově demokratické republiky	46
4.2 Zákon o táborech nucené práce	48
4.3 Právní normy přijaté na základě právní dvoutletky	50
4.3.1 Trestní zákon	51
4.3.2 Trestní řád.....	53
4.3.3 Trestní zákon správní	55
4.3.4 Trestní řád správní.....	56
4.3.5 Zákon na ochranu míru.....	57
5 KODIFIKACE PŘESTUPKOVÉHO PRÁVA.....	58
5.1 Pojetí přestupků v zákoně č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, a příslušnost v řízení o přestupcích v zákoně č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním	58
6 LIDSKÁ A OBČANSKÁ PRÁVA V TEORII A PRAXI	64

6.1	Některé události je lepší nezažít, ale je potřeba na ně nezapomenout	64
6.2	Co je psáno, není vždy dáno, aneb Základní občanská práva toliko na papíře	66
ZÁVĚR.....		73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ		75
	Knižní publikace a články	75
	Právní předpisy	81
	Internetové zdroje	82
CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....		84

ÚVOD

V průběhu posledního únorového víkendu letošního roku uplynulo přesně 70 let od komunistického převratu v někdejší Československu, k němuž došlo v únoru roku 1948. A téměř o 70 let později začala také vznikat zde prezentovaná diplomová práce na téma *Kodifikace práva na pozadí právníké dvouletky*, jejíž primární motivací bylo vyjevit, jak jedna z nejbolestivějších událostí domácích dějin určila historii Československa na mnoho dalších let dopředu a jak se Komunistické straně Československa podařilo tak snadně a zároveň velmi pevně ovládat republiku. Významným předmětem zájmu se tak v rámci této práce stalo období následující po komunistickém převratu, jež si vyžádalo rozsáhlé změny v Československu prosazované právní formou. A právě z tohoto důvodu byla naplánována také takzvaná právníká dvouletka (1948–1950), jež dodnes symbolizuje jeden z nejrazantnějších a zároveň nejvýznamnějších zlomů, k nimž kdy ve vývoji československého právního systému 20. století vůbec došlo.

Během pouhých dvou let byl totiž právní řád nucen čelit nespočtu změn přímo plynoucích z dynamického vývoje společnosti v době budování základů socialismu. Právníká dvouletka se však netýkala pouze výstavby nového, lidově demokratického řádu, nýbrž i tvorby práva. Přípravu nových – jednotných – lidových a také lidu srozumitelných právních předpisů za svůj socialistický závazek posléze přijalo také samo ministerstvo vnitra. Tato diplomová práce je tudíž výsledkem podrobného mapování bouřlivého období od vyhlášení právníké dvouletky v létě 1948 až do konce roku 1950, kdy byl přijat poslední z nových kodexů.

Práce je členěna do jednotlivých kapitol, které se věnují obecnému pojednání o právníké dvouletce (zmíněny jsou zde důvody vedoucí k jejímu vyhlášení, dále je pojednáno o jejím zahájení, organizačním zajištění a samozřejmě i o výsledcích), kodifikaci občanského práva, kodifikaci rodinného práva, kodifikaci trestního práva, kodifikaci přestupkového práva a nakonec také lidským a občanským právům. Hlavním cílem práce tak je umožnit čtenáři, lidově řečeno, „nahlédnout do kuchyně“, kde se pracovalo na rekodifikačních pracích

v rámci právnické dvouletky – a tyto rekonstrukční práce zároveň analyzovat a hodnotit. Na základě prostudování celé práce tak bude možné vytvořit si vlastní představu a pochopení toho, jak vznikaly kodexy práva občanského (blíže viz kap. 2), práva rodinného (blíže viz kap. 3), práva trestního (blíže viz kap. 4) a práva přestupkového (blíže viz kap. 5). Závěrečná kapitola (blíže viz kap. 6) pojednává o lidských a občanských právech v teorii i praxi. Napříč celou prací pak je pod drobnohledem přejímání a uplatnění sovětských vzorů do československého práva.

1 PRÁVNICKÁ DVOULETKA

1.1 Únor 1948

Stabilita demokracie je ohrožena všude, neustále a pořád. To, co ve většině případů zásadně rozhoduje, je míra, s jakou se jednotlivým společenstvím daří svou hospodářskou a politickou stabilitou toto ohrožení umenšovat, či naopak znásobovat. Ohrožení demokracie přitom může být jak vnější, tak také vnitřní. Zatímco v prvním případě bývají na vině nepřekonatelné vlivy sousedních mocností, v tom druhém lze za možnou příčinu považovat například nedemokratické síly, ideologie, pohodlnost a bezcharakternost jednotlivců i politických stran či třeba působení kulisy vnějšího nepřítele coby jistého beranidla autoritářských subjektů na cestě k moci.

Při pohledu zpět do roku 1946 je nanejvýš zřejmé, že již v té době zaznívaly varovné hlasy, že v blízkých se parlamentních volbách mohou moc převzít komunisté. V březnu téhož roku měla Komunistická strana Československa (dále již jen „KSČ“) ve svých řadách přes milion členů a v rámci všech politických stran tak představovala tu vůbec nejpočetnější. V květnu se jí ve volbách do Národního shromáždění podařilo získat významnou voličskou podporu a její členové byli rázem na všech důležitých místech vyzdvihováni na vedoucí pozice. Počítalo se s nimi u policie, armády, ve státních úradech, ve sdělovacích prostředcích a jinde. Společností stále častěji proskakovaly zvěsti, přiživené mimo jiné politickou krizí na Slovensku, že komunisté chtějí dosáhnout zákazu Demokratické strany a že hodlají převzít moc ve státě. Docílit alespoň částečného úspěchu se jim na tomto poli podařilo již na podzim roku 1947 pod vedením Gustava Husáka.

V průběhu října 1947 pokračovalo vedení KSČ v iterativním přehodnocování strategie a začalo připravovat politické i mocenské nástroje na přechod do ofenzivy s cílem převzít moc, k čemuž nakonec skutečně došlo, a sice v únoru 1948. Komunisté převzali v tehdejší Československu moc, když jejich ozbrojení přívrženci vpochovali během vládní krize do ulic, čímž ještě více zesílil tlak na demokratické síly v zemi. O na dlouhou dobu poslední dozvuky éry

omezené demokracie se tak „postarala“ smrt Jana Masaryka, vystoupení sokolů na XI. Všesokolském sletu, stejně jako i události spojené s pohřbem Edvarda Beneše v září roku 1948.¹

Pokud je možné v souladu s českými demokratickými tradicemi považovat vývoj v krátkém období první republiky v letech 1918–1938 za žádoucí a takzvaně normální, pak na rok 1948 je nezbytně nutné pohlížet jako na jasný moment převratného vývojového zlomu a zásadní historické diskontinuity. Právě rok 1948, skrz naskrz zakalený dramatickým spádem událostí, se do českých a československých dějin zapsal coby tragický historický mezník v poválečném vývoji Československa. Komunistický mocenský převrat v únoru 1948, jehož prostřednictvím dne 25. února převzala na následujících čtyřicet let moc v Československu do svých rukou KSČ, totiž vedl k nástupu totality, s níž přišel konec demokracie a svobody podle západního vzoru, byť demokracie v té době stále ještě „neúplné“, poznamenané válkou a citelně oslabené poválečným obdobím.

Celý systém bývalých hodnot a principů sociálně demokratické teorie i praxe byl vážně otřesen nebo ve svém skutečném obsahu přinejmenším překroucen, což otevřelo cestu ke změně celkového společensko-politického klimatu, stejně jako i ke změnám politických požadavků a k nastolení zcela nedemokratického režimu.² Současná podoba české demokracie se tak mohla začít znovu formovat až po skončení této diskontinuitní etapy nedemokratického režimu let z 1948–1989.³

---

¹ VOREL, Jan, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl II. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. 311 s. ISBN 80-86621-05-7. s. 209.

² HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. 379 s. Sborníky, svazek č. 16. ISBN 80-210-3195-6. s. 129.

³ HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. Česká republika – konsensuální nebo majoritní model demokracie? *Politická revue*. 2002, roč. 8, č. 1, s. 3–21. ISSN 1211-0353. s. 3–21.

1.2 Kodifikace a unifikace právních předpisů v Československu

Již období před Únorem 1948 se neslo v duchu příprav nových právních předpisů, které měly reflektovat změny, jimž Československo čelilo po roce 1945. Je nanejvýš zřejmé, že příprava nového právního řádu se musela kromě administrativně-organizační podpory opírat také o zajištění dostatku finančních prostředků. Prvotní podoba organizační struktury byla známa již v průběhu léta roku 1948.⁴

Sledovaným záměrem tehdy bylo, aby tyto předpisy reflektovaly veškeré změny, k nimž po roce 1945 v Československu došlo. Přípravou jednotlivých návrhů nových právních předpisů bylo pověřeno obnovené dřívější ministerstvo unifikací, jež bylo vzhledem ke svému účelu nazýváno také ministerstvem pro sjednocování zákonů a organizace správy ČSR,⁵ a dále také ministerstvo spravedlnosti, jež spravoval Prokop Drtina z Československé strany národně socialistické.⁶

V případě, že se KSČ chtěla již tehdy pokusit ovlivnit podobu návrhů nových právních předpisů, mohla tak učinit výlučně přes ministerstva, do jejichž čela byl dosazen některý z členů KSČ. Další možnou cestou, která taktéž připadala v úvahu, bylo využít svého nemalého vlivu na Úřadu předsednictva vlády, s nímž byla KSČ úzce propojena v pavouku neviditelné Právní komise předsednictva Ústředního výboru (po Únoru 1948 přejmenované na Právní radu Ústředního výboru KSČ – dále již jen „ÚV KSČ“). Tato komise sice působila jen krátkou, zato zcela rozhodnou dobu. Když pak byla v roce 1950 zrušena, její funkci rozptýleně převzal aparát ÚV KSČ s rozhodným slovem předsednictva.⁷

---

⁴ BLÁHOVÁ, Ivana, BLAŽEK, Lukáš, KUKLÍK, Jan, ŠOUŠA, Jiří et al. *Právníká dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2014. 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.

⁵ Ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy Československa se sídlem v Praze bylo zřízeno zákonem č. 431/1919 Sb. dne 30. července 1919 (JANÁK, Ján, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Dějiny správy v českých zemích. Do roku 1945*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 520 s. ISBN 80-04-21189-5.). S odvoláním na jeho účel se někdy označuje také jako ministerstvo unifikací.

⁶ Prokop Drtina byl za druhé světové války významným představitelem protiněmeckého odboje. V exilu pak byl osobním tajemníkem prezidenta Beneše a v letech 1945–1948 byl ministrem spravedlnosti (BARTOŠ, Josef, KOVÁŘOVÁ, Stanislava, TRAPL, Tomáš. *Osobnosti českých dějin*. 1. vyd. Olomouc: Alda, 1995. 432 s. ISBN 80-85600-39-0.).

⁷ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953: Zakladatelské období komunistického režimu*. 2. část. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 146 s. ISBN 80-04-25700-3.

Už v období před rokem 1948 měl tento orgán za úkol koordinovat připomínkování veškerých návrhů právních předpisů předložených KSČ.⁸

Po únorovém převratu se KSČ usneslo, že je nutné doslova přetvořit právní řád a přizpůsobit ho potřebám totalitní vlády tak, aby pomohl udržet režim u moci a aby odpovídal specifickým ekonomicko-společenským potřebám a podmínkám socialistického státu. Právo se rázem stalo „výrazem vůle vládnoucí třídy povýšené na zákon“ a nově budovaný právní řád měl sloužit k jejímu prosazování.⁹ Jinými slovy, měl přispívat k upevnění neomezené komunistické moci. Na druhou stranu je ale potřeba vidět, že zdaleka ne všechny právní normy přijaté po únoru 1948 měly totalitní ráz. K jistému zlepšení situace došlo například v oblasti rodinného práva či práva sociálního zabezpečení.

Jako východisko pro předpoklad, že by mohl být nový právní řád připraven ve velmi krátkém časovém úseku, tedy v tomto případě za pouhé dva roky, byla vzata takzvaná Směrnice pro přípravu nového právního řádu, která se zaměřila zejména na otázku formy nastolení nového právního řádu lidově demokratického státu. Autorem tohoto návrhu, který byl dne 24. března 1948 také přijat a následně schválen tehdejším ministrem spravedlnosti dr. Alexejem Čepičkou, byl prof. dr. Josef Tureček.¹⁰ A právě tímto krokem tak byla v podstatě spuštěna přípravná fáze takzvaného „dvouletého plánu legislativního“ neboli právnícké dvouletky, která formálně začala v polovině července roku 1948, aby na samém počátku září roku 1950 vyvrcholila, a kterou dr. Čepička považoval za stěžejní bod v programu svého vlastního ministerstva.

---

⁸ BLÁHOVÁ, Ivana, BLAŽEK, Lukáš, KUKLÍK, Jan, ŠOUŠA, Jiří et al. *Právnícká dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2014. 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.

⁹ VESELKA, Miroslav. Komunistická justice a její oběti ve spisech okresního soudu trestního v Praze 1949–1951. In LEDVINKA, Václav (ed). *Pražský sborník historický XXVII*. 1. vyd. Praha: KLP, 1994. s. 144–179. ISBN 80-85917-02-5.

¹⁰ Jednalo se o schválený rámcový plán k přebudování základních částí domácího právního řádu v průběhu dvou let. Tento plán následně odsouhlasil ministr spravedlnosti dr. Čepička (ŠOŠKOVÁ, Ivana. *Tvorba nového československého rodinného práva v období tzv. právníckej dvojročníce 1948–1950. In Aktuální otázky soudního přezkumu. Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 2771–2726. ISBN 978-80-210-4990-1.). Na základě tohoto návrhu měla při ministerstvu spravedlnosti vzniknout sekce pro nový právní řád spolu s vědeckým sborem pro nový právní řád. V rámci vědeckého sboru pak měla svou činnost vykonávat také zvláštní sekce pro soukromé právo a zastoupeno tu mělo být i propagační oddělení.

K realizaci právnícké dvouletky zásadně přispěl po vítězném, převratovém únoru 1948 rovněž fakt, že došlo k přijetí Ústavy 9. května (tj. ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústavy Československé republiky ze dne 9. května 1948), díky níž bylo možné mnohem snáz najít cestu, jak se vyhnout starým úpravám a nevyhovujícím právním normám. § 173 odst. 2 Ústavy 9. května jednak určoval způsob interpretace a jednak obsahoval klauzuli rušící všechny předpisy, jež buď odporovaly ústavě a zásadám lidově demokratického zřízení, nebo upravovaly věci odchýlně od ústavy. Kromě toho byla v § 171 odst. 3 Ústavy 9. května zakotvena další zásada, a sice že výklad a používání ostatních předpisů musí být vždy v souladu s ústavou. Slovy dr. Karla Petrželky, přednosty odboru ministerstva spravedlnosti: „*Ústava 9. května se s tímto stavem vypořádala s konečnou platností a stanovila jasně, že všechny ústavní a jiné zákony odporující ústavě pozbývají platnosti.*“¹¹ Tím jinými slovy přestaly definitivně platit ty normy, které se takzvaně nehodily do předmětné doby a které sloužily „*toliko k vykořisťování dělné většiny našeho národa ze strany kapitálu.*“¹²

Nový právní řád měl reflektovat změny, které se dotkly nejen politických, ale i ekonomických a sociálních poměrů nového – lidově demokratického státu. Základem měly být kromě Ústavy z 9. května také legislativní změny, jež proběhly v poválečném období. Sledovaným záměrem tedy bylo přepracování a kodifikace celého právního řádu, nikoli jen formulace dílčích zákonů.¹³

Slovní spojení – změna právního řádu Československé republiky – se dokonce objevilo v programovém prohlášení vlády Antonína Zápotockého ze dne 17. června 1948. Pro ilustraci lze ocitovat část Zápotockého slova, který prohlásil následující: „*[...] čeká nás práce při vybudování právní a organizační výstavby, která se musí přizpůsobit všem společenským a hospodářským změnám, které přinesly národní a demokratická revoluce a které dovršily únorové události.*“¹⁴ Dále ve svém projevu vyzdvihl, že si lidová demokracie vytvoří rovněž nový systém trestního práva, „*neboť dosud platné trestní právo spočívá na principech*

¹¹ PETRŽELKA, Karel. Právnícká dvouletka. *Věstník Ministerstva spravedlnosti*. 1948. roč. 30, č. 5, 31 s. s. 5.

¹² Tamtéž. s. 5.

¹³ KNOLL, Vilém, SMRŽOVÁ, Petra, ZBORNÍKOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. 156 s. ISBN 80-86473-11-2.

¹⁴ *Programové prohlášení vlády: 17. 6. 1948*. [online]. © 2009–2018 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <<https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/prehled-ministru-24679/>>.

*kapitalistického společenského a hospodářského zřízení a je zaměřeno k tomu, aby chránilo nadprávi a privilegia bohatých a mocných. Nové trestní právo bude chránit zájmy pracujících, jejich budovatelské úsilí a plody jejich práce.*¹⁵

Otázka změny právního řádu přišla na přetřeš také v průběhu zasedání ÚV KSČ, jež připadlo na 9. červen 1948. Klement Gottwald se při příležitosti tohoto zasedání nechal dokonce slyšet, že je nevyhnutelně nutné, aby byl nadobro zlikvidován ten nemožný stav, kdy se v platnosti stále udržovaly zákony, pocházející ještě z dob Marie Terezie.¹⁶ O potřebě nového práva, které má sloužit lidu a jeho blahu, pak pohovořil ještě jednou, tentokrát v reakci na pozdravnou adresu sjezdu československých právníků ze dne 24. září 1949, když prohlásil: „*Končíme především s představou práva, jak ji vytvořila kapitalistická společnost. Právo za kapitalismu, halící se v hábit nadstranickosti a nadtřídnosti, bylo ve skutečnosti – ať již právník sám chtěl či nechtěl – obhajobou vykořisťování a násilí, páchaného na pracujícím lidu, obhajobou zvláste a bezprávi.*“¹⁷

S ohledem na výše uvedené skutečnosti a s přihlédnutím k důvodům vlády bylo ministerstvu spravedlnosti usnesením vlády z července 1948 uloženo vypracovat osnovy zákoníků a ty také následně předložit ke schválení. Na dokončení zpracování bylo jako nejzazší termín stanoveno 1. září 1950. Mělo se jednat jak o normy procesní, tak také o normy hmotněprávní. Další změny se měly dotknout rovněž organizace soudnictví. A v neposlední řadě rozhodně stojí za zmínku i fakt, že zákoníky měly platit pro celé území státu.

Nové právo, jež mělo být především lidové, se mělo vyznačovat svou srozumitelností a jasností pro široký okruh uživatelů. Z toho lze ale snadno dovodit, že touto cestou zároveň docházelo k přepjatému zjednodušování právní úpravy, terminologie, řady institutů atd., což mělo nemalý podíl na vzniku mezer

---

¹⁵ *Programové prohlášení vlády: 17. 6. 1948.* [online]. © 2009–2018 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/prehled-ministru-24679/>.

¹⁶ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 694 s. ISBN 978-80-7380-575-3. s. 563

¹⁷ GOTTWALD, Klement. *Za socialistický stát, za socialistické právo [projevy]*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950. 167 s. ISBN chybí. s. 146.

a nejasností v právním řádu.¹⁸ A v neposlední řadě platí, že tradiční instituty, které čerpaly z římskoprávní tradice, byly naplněny zcela novým ideovým obsahem. „Brzdit“ neuvážený a ukvapený přístup k rekodifikaci tak museli alespoň odborníci, obecně známí pro svou právníckou erudici.

A právě pro tyto výše popsané účely byla v září roku 1948 dr. Čepičkou vymyšlena takzvaná „právnícká dvouletka“,¹⁹ tj. „*megalomanský projekt, ovlivněný všeobecným 'budovatelským nadšením', který měl unifikovat právní řád na území celého státu a zároveň nahradit staré právní kodexy novými, patřičně přizpůsobenými 'duchu doby'*“.²⁰ Již samotné dvouslovné označení – právnícká dvouletka – poukazuje na skutečnost, že se jednalo o projekt řízený, a tudíž plánovaný a centrálně řízený.

Volbu tohoto pojmenování lze považovat za vhodnou ještě i z dalšího důvodu. Právě podrobné plánování totiž v tomto období sehrálo velmi významnou roli. Od začátku roku 1949 bylo používáno při takzvaném týdenním plánování, na němž následně stavělo měsíční bilanční hodnocení plnění čtvrtletního a ročního plánu.²¹ Spolu s plánováním a bilancováním byly v plánu také čtvrtletní a dále roční schůze, kterých se měly účastnit jednotlivé kodifikační komise. Pravidelné schůzky se týkaly také přednostů jednotlivých komisí a subkomisí, jejichž záměrem bylo seznámit se navzájem s podrobnými výsledky prací politické a právní komise ÚV KSČ a následně lépe (spolu)rozhodovat o dalších postupech v rámci kodifikace.²²

V průběhu let 1948–1950 měl být zcela v duchu socialistických zásad právní řád přebudován obdobným způsobem, jakým se krátce předtím, v průběhu „dvouletky“ v ekonomice podařilo nastartovat přestavbu klíčových

---

¹⁸ PARMA, Miloš (ed.). *Občanský zákoník*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1951. 324 s. ISBN chybí.

¹⁹ BLÁHOVÁ, Ivana, BLAŽEK, Lukáš, KUKLÍK, Jan, ŠOUŠA, Jiří et al. *Právnícká dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2014. 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.

²⁰ VOREL, Jan, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl II. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. 311 s. ISBN 80-86621-05-7. s. 18.

²¹ BLÁHOVÁ, Ivana. Legislativní pravidla v době tzv. Právnícké dvouletky. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *III. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů a postdoktorandů: sborník z konference*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 11–25. ISBN 978-80-210-7938-0.

²² KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

hospodářských odvětví.²³ Je ovšem potřeba podotknout, že práce na novém právním řádu probíhaly také mimo toto striktně vymezené časové období. Není pochyb o tom a nelze to ani dostatečně zdůraznit, že pouhé dva roky rozhodně nemohly být dostatečně dlouhým časovým obdobím k tomu, aby se podařilo připravit skutečně efektivní právní normy. V poválečné atmosféře „šturmování“ a „lámání rekordů“ však tento velikášský nápad nebyl rozhodně nijak ojedinělý.

V závěru právnické dvouletky ale nakonec skutečně byla v duchu socialistických zásad schválena celá řada zákonů, jmenovitě například nový trestní zákon a trestní řád (při novém způsobu uplatňování moci se ovšem jednalo o elementární normy),²⁴ vytvořen byl rovněž i nástin osnov občanského práva, rodinného práva, dále byly přijaty zásady nového občanského soudního řádu, správního řádu atd. A v neposlední řadě se v základních kodifikacích podařilo sjednotit do té doby odlišný právní řád v českých zemích a na Slovensku.

1.3 Kodifikační činnost v době takzvané právnické dvouletky

Radikální změny se dotkly rovněž i samotné formy kodifikace právního řádu československého práva. Například pro oblast trestního práva byla za tímto účelem speciálně zřízena takzvaná velká odborná kodifikační komise.

Práce na nových právních předpisech měl předně zajišťovat odbor pro urychlenou kodifikaci práva, jenž byl zřízen v ministerstvu spravedlnosti dne 1. září 1948. Právě na tomto orgánu ležela rozhodující část práce při přípravě nového občanského zákoníku.²⁵

Ve stejném dni, tedy 1. září 1948, byl na ministerstvu spravedlnosti ustanoven rovněž zvláštní kodifikační odbor (v dostupných dokumentech označovaný také jako V. odbor) spolu s kodifikačními komisemi a subkomisemi

---

²³ KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 336 s. ISBN 80-7185-616-9.

²⁴ VLČEK, Eduard. Vývoj prokuratury v letech 1945–1990. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 384–398. ISBN 80-246-0863-4.

²⁵ KADLECOVÁ, Marta et al. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1.

pro jednotlivé osnovy zákoníků.²⁶ S ohledem na věcné zaměření právnické dvouletky byly zřízeny dvě velké odborné kodifikační komise – jedna pro civilní právo, druhá pro trestní právo. Obě komise nechala zřídit zvláštní politická komise, nadřízená všem odborným kodifikačním komisím a ustanovená na pokyn tehdejšího náměstka ministra spravedlnosti pro legislativu – dr. Alfréda Dresslera, který také posléze sám stanul v jejím čele. Politická komise ministerstva spravedlnosti plnila roli jakéhosi zajišťujícího orgánu, jenž se však na konečné podobě jednotlivých zákonných ustanovení podílel pouze v minimální míře.

Samotné kodifikační komise dále podléhaly rozdělení na specifitější odvětví. Jako příklad lze uvést takzvanou kodifikační komisi pro zvláštní úkoly, do jejíhož pracovního úkolu patřily zejména normy práva směnečného a šekového, dále ochranné známky, stejně jako i právo autorské či dokonce některé aspekty práva obchodního.²⁷ Jinými slovy, tato specificky zaměřená kodifikační komise zpracovávala látku, pro kterou se do té doby vžil souhrnný název právo obchodní. Na samotné kodifikaci se podílela i celá řada odborníků právní teorie a praxe, jejichž odborný pohled byl doprovázen jistým „lidovým prvkem“, reprezentovaným např. dělníky z továren ČKD (tj. Českomoravské-Kolben-Daněk – největší strojírna v tehdejší Československu), odboráři, případně osvědčenými mládežnickými funkcionáři. O členství v komisích byl mezi odbornou částí veřejnosti eminentní zájem. Hlásili se dokonce i jednotlivci, jimž se do života hluboce vkořenila buržoazní minulost z období před únorem 1948. Mezi buržoazními profesory tak figurovala jména, jako je Štajgr, Andres, Solnař, Vaněček, Krčmář, Wenig, či třeba Tureček.²⁸

Stranou pozornosti rozhodně nezůstávalo ani administrativně organizační oddělení či studijní oddělení, jehož tehdejší činnost spočívala v překladatelské práci, stejně jako i v mapování a následném řádném zužitkování nejnovější sovětské právní úpravy a nauky a dále publikací jak ze Svazu sovětských socialistických republik (dále již jen „SSSR“), tak také z některých dalších lidově

---

²⁶ BLÁHOVÁ, Ivana, BLAŽEK, Lukáš, KUKLÍK, Jan, ŠOUŠA, Jiří et al. *Právnická dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2014. 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.

²⁷ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

²⁸ CONNELLY, John. *Captive University: The Sovietization of East German, Czech, and Polish Higher Education, 1945–1956*. 1. vyd. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2000. 456 s. ISBN 0-8078-2555-7. Vlastní překlad.

demokratických zemí.²⁹ Pořizovány samozřejmě byly především překlady sovětské právní literatury a příslušných sovětských norem.³⁰ Výsledkem tohoto úsilí měly být předpisy určité, srozumitelné, jasné a výstižné, aby se co možná nejlépe propojily s každodenním životem občana.

Neopomenutelnou součástí činnosti tohoto oddělení byla rovněž různá školení, která příslušným členům komise umožňovala poznávat sovětské vzory a seznámit se s odpovídajícími spisy a teoriemi.³¹ V rámci činnosti organizačního oddělení se později vymežilo také zvláštní informační a propagační oddělení, jež bylo pověřeno otázkami propagování, popularizování a prezentování prací právníké dvouletky u široké veřejnosti.

Je důležité podotknout, že za celou dobu však do Československa ani jednou osobně nedorazila příslušná delegace, která by převzala, byť jen krátkodobě, dohled nad tvorbou nových zákoníků v duchu sovětského práva. I proto bylo Československo nakloněno spolupráci s jinými lidově demokratickými zeměmi. Pro představu – instituty trestního práva měly svůj základ v Maďarsku, Jugoslávii, Bulharsku, Polsku, stejně jako i v sovětské zóně (posléze v Německé demokratické republice).³² Jako příklad institutů lze jmenovat třeba ochranu lidově demokratického zřízení a státu, případně institut znárodnění průmyslu.

V rámci rekonstrukce dvouletky, jejíž součástí byly také klíčové předpisy správního práva (tj. správní řád, prováděcí vládní nařízení ke správnímu řádu a dále trestní zákon správní a trestní řád správní) se vedle ministerstva spravedlnosti angažovalo také ministerstvo vnitra. Z tohoto důvodu pak byla již v červenci 1949 vládou vytvořena speciální koordinační komise, v níž se angažovali zástupci jednotlivých zainteresovaných resortů. Tato komise ve velké míře reflektovala stav před kodifikací, kdy byly od září 1949 činné dvě subkomise pro občanský zákoník, přičemž jedna z nich sídlila v Praze a ta druhá měla sídlo v Bratislavě.

---

²⁹ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

³⁰ Z dostupných dat lze konstatovat, že ve výsledku toto oddělení vyprodukovalo celkem 526 překladů odborné právní literatury, stejně jako i zákonů a učebnic (MARŠÁLEK, Pavel. *Proměny české právní vědy 1945-1989*. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav. *Vývoj práva v Československu v letech 1945- 1989: Sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 920 s. ISBN 80-246-0863-4. s. 39.).

³¹ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

³² Tamtéž

Záměrem jejich činnosti bylo při příležitosti společných jednání zajistit sjednocení československého obchodního práva a přitom respektovat dosavadní slovenské úpravy. Spojení českého a slovenského národa a práva měla reprezentovat osnova procesního práva občanského vyhotovená ve slovenském jazyce. Současně byla rovněž zamýšlena spolupráce s komisí pro kodifikaci polského ministerstva spravedlnosti.

Plán na vytvoření jednotné kodifikace (tj. práce na zákonících a dalších předpisech), který pojalo ministerstvo spravedlnosti jako svůj socialistický závazek, sestával ze tří dílčích fází. V první fázi, kterou se podařilo dokončit již v polovině roku 1949, měly být zpracovány všechny „zásady“ všech připravovaných kodexů. Druhá fáze se následně zaměřovala na práci na osnovách jednotlivých zákoníků, přičemž tuto činnost společně vykonávaly jednotlivé subkomise. Ve výsledku pak vznikly takzvané elaboráty neboli návrhy jednotlivých částí připravovaných kodexů. Důkazem intenzivního úsilí v plnění socialistického závazku bylo předložení všech návrhů ministerstvu spravedlnosti, k němuž došlo již v říjnu 1949.³³ Závěrečná, tj. třetí fáze byla zaměřena na samotné obhajoby výsledků, k nimž nastala příležitost v průběhu setkání se zástupci společenských organizací, s poslanci Národního shromáždění, stejně jako i se samotnými dělníky. Jedinou výjimkou v tomto plánu tak bylo právo rodinné, neboť to se mělo „sladit“ s polským rodinným předpisem. A nadto měl být zákon o právu rodinném vydán již na podzim roku 1949, byť bylo předem dohodnuto, že práce na všech zamýšlených předpisech budou probíhat uceleně a jednotně.

Při práci na novém občanském zákoníku posloužil jako cenný podklad jeho dřívější návrh – tj. československý občanský zákoník z roku 1937 (též označovaný jako Osnova 1937; v úplném znění s 1369 paragrafy), jehož osnova však do mnichovských událostí již nestačila být schválena. Komise pro občanské právo se rozdělily, a to v závislosti na vybrané oblasti občanského práva (dědické právo, věcné právo, závazkové právo aj.). V oblasti trestního práva vznikly dvě speciální komise, tj. komise pro trestní zákoník a komise pro trestní řád, v rámci nichž se vydělovaly další subkomise v závislosti na dané oblasti trestního práva.

---

³³ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

Veškeré redakční práce měla následně na starosti pověřená oddělení ministerstva spravedlnosti, která si ke spolupráci přizvala profesory práva, mezi nimiž například figurovali již dříve zmíněný Solnař, Štajgr, Krčmář či Andres. Poté, co byly provedeny úplně poslední úpravy na kodifikaci, mohl být dne 28. října 1949 ministru spravedlnosti Čepičkovi také předloženy zpracované nástiný osnov justiční dvouletky.³⁴ Tím bylo zároveň potvrzeno, že se podařilo splnit závazek, který na sebe vzalo ministerstvo v průběhu ledna 1949.

Všechny přípravné práce ale významným způsobem ovlivnil IX. sjezd KSČ (konaný v květnu 1949), na němž se hodnotily výsledky dosažené v rozvoji lidové demokracie, a vytyčovala se generální linie budování socialismu. Jednou z klíčových operací pro zajištění změny celého právního řádu samozřejmě byla kodifikace zákoníků. Jako vzor pro kodifikaci posloužilo sovětské právo i sovětské zkušenosti. Již výše citovaný dr. Petrželka se nechal slyšet že: „*jestliže takzvaná právní věda a právní praxe v kapitalistických státech je ve slepé uličce, tak právě právníci Sovětského svazu na podkladě učení marxismu-leninismu rozvíjejí bohatě právní vědu [...]*“.³⁵

Konečnou fází kodifikace je pak potřeba směřovat do období počátku roku 1950. Poté, co se na výsledcích shodly jednotlivé kodifikační komise, mohly být následně obhajovány na setkáních s poslanci Národního shromáždění na straně jedné a se zástupci společenských organizací a s dělníky, kteří se také účastnili na tvorbě nového právního řádu, na straně druhé. Nový ministr spravedlnosti totiž určil, že nové kodexy zákonů budou stanoveny za činné účasti lidu tak, „*aby byla vrácena důvěra v právo a sjednána bezpečná právní jistota pro konsolidaci lidově demokratického zřízení*“.³⁶

Právě ochranou budovatelského úsilí pracujícího lidu a „pevnou“ soudržností strany a mas si komunistický režim zajišťoval svou vlastní reputaci,

---

³⁴ VOREL, Jan, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl II. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. 311 s. ISBN 80-86621-05-7.

³⁵ PETRŽELKA, Karel. O kodifikaci. In *O právu a jeho tvorbě*. 1. vyd. Praha: Knihovna ústavu ministerstva spravedlnosti, 1950. ISBN chybí. s. 3.

³⁶ PETRŽELKA, Karel. Právnícká dvouletka. *Věstník Ministerstva spravedlnosti*. 1948. roč. 30, č. 5, 31 s.

potažmo reputaci právnické dvouletky. Zástupci dělnictva ze všech průmyslových odvětví pak na oplátku ustavičně a všude vyzdvihovali „třídní zájmy“ socialismu. Pro ilustraci lze citovat z článku z roku 1950, který byl dokonce na pozici úvodníku zařazen do historicky prvního čísla časopisu Právník. Jako jeho nezpochybnitelný autor byl uveden Jan Veselý, dělník z pražské letecké továrny Avia, která po roce 1946 přešla na produkci vozidel v důsledku nedostatku zakázek pro leteckou dopravu. Po bližším seznámení se s „jeho vlastními“ slovy je však nanejvýš zřejmé, že ona dokonalá a všeobecná politická uvědomělost a vysoká emotivnost projevu nejspíš nebyla jeho vlastním a původním dílem. A pokud by přece jenom byla, musela být jeho slova do značné míry upravena a přibarvena do „srdečného citu“ a naprosté oddanosti straně, přerůstající až ve fanatické pojmání úkolů, obětování vlastních zájmů atd. Zarážející na celé věci je proto spíše fakt, že Veselého vyjádření nebylo určeno široké veřejnosti, nýbrž od počátku jen a pouze právnické obci.

Veselému jsou přisuzována například i tato slova plná pevného a nadšeného odhodlání: *„Přišli jsme do ministerstva spravedlnosti s radostným vědomím, že v jeho čele není již zástupce reakce, nýbrž náš soudruh ministr dr. Čepička, a že se v ministerstvu již nesetkáme se služebníky buržoasie, nýbrž se soudruhy právníky, s nimiž ruku v ruce máme tvořit nový právní řád.“*³⁷

Dle dobových záznamů se ale trochu absurdně ukazuje, že dělníci byli skutečně připraveni spolupodílet se na tvorbě zákoníku a uplatňovat při tom své bohaté dělnické zkušenosti. Zjednodušeně řečeno, byli odhodláni *„střežit třídní zaměření nového zákoníku a bdít svým dělnickým rozumem nad tím, aby i člověk prostý mu mohl porozumět.“*³⁸ V rámci tohoto svého realizačního odhodlání proto neváhali právníkům i dalším odborníkům vytýkat, že při práci v kodifikačních komisích až příliš často skloňují latinské termíny, čímž zcela nepatřičně *„dávají na odiv svoji odbornost.“*³⁹

---

³⁷ VESELÝ, Jan. Účast dělníků při tvorbě nového právního řádu. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 1, s. 1–2. ISSN chybí. Pozn. autora: Text je očitován v původní, nezměněné podobě.

³⁸ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6. s. 127.

³⁹ Tamtéž. s. 172.

1.4 Personální zajištění právníkové dvouletky

Jak z výše uvedeného vyplývá, do samotných legislativních prací byli zapojeni vedle vybraných profesorů vysokých škol, obvykle oslovených ministerstvem spravedlnosti v úzké spolupráci s Právní radou ÚV KSČ, také praktikující právníci, zástupci významných továren, Ústřední rada odborů (ta převzala moc v odborových centrálech a z pověření České národní rady dne 6. května 1945 také všechny odborové organizace a majetky), Československý svaz mládeže a některé rozhodující společenské organizace Národní fronty.⁴⁰ Zapojení a následné posílení vlivu laického prvku při přípravě nového právního řádu demonstrovalo mimo jiné fakt, že ke spolupráci na legislativních pracích byli přizváni také jednotlivci, kteří „prošli sítí“ ministerstva spravedlnosti.

Jen se tím v podstatě znovu potvrdilo, že zajištění odborné přípravy právních předpisů bylo v této chvíli spíše druhořadé. Žádost ministerstva spravedlnosti ale i přes tento smutný fakt nakonec stejně vyslyšeli rovněž i zástupci odborné veřejnosti z řad soudců, profesorů a dalších odborníků. Některé z nich pak toto ministerstvo oslovilo dokonce osobně, k čemuž došlo v průběhu září roku 1948.

Samotná otázka personálního zajištění kodifikačních prací byla v gesci politické komise. Při příležitosti konání schůze dne 4. října 1948 mělo být dohodnuto personální obsazení jednotlivých subkomisí. Mezi jednotlivými členy zaznívala jména, jež navrhlo jak samo ministerstvo spravedlnosti, tak také jména, která se snažil prosadit například Svaz zaměstnanců justiční a správní služby. Jak se ale později ukázalo, tito vybraní kandidáti neprošli sítí stranických prověrek a výsledný verdikt tak byl zcela jednoznačný – pro dané funkce byli z politických důvodů naprosto nepřijatelní.

I nadále tak měli být jednotliví členové navrhováni nadřízenými kodifikačními komisemi, a to z řad osob, které figurovaly na seznamu osob vedených politickým oddělením kodifikačního odboru. Stanovena ale přitom musela být i některá další omezení, aby tak nedošlo k úplnému vymizení laického

---

⁴⁰ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6. s. 172.

prvku. V rámci jedné subkomise tak například mohli působit pouze dva členové kodifikační komise atp.

1.5 Stručný soupis výsledků právnické dvouletky

Obecně lze zkonstatovat, že právnickou dvouletkou se podařilo vytvořit základy pro podstatnou a celé jedno desetiletí trvající změnu československého právního řádu. Právo, které bylo v tomto dvouletém období vytvořeno, se však zcela otevřeně a nepokrytě hlásilo k tomu, že vyjadřuje třídní, ideové a politické zájmy nového režimu a ideologické proklamace. Níže jsou v bodech vypsány ty nejdůležitější výsledky právnické dvouletky, kterým pak bude bližší pozornost věnována v rámci dalších kapitol zde prezentované diplomové práce:

- zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (sladěn s polským zákonem, přijat přednostně již na podzim r. 1949);
- zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon;
- zákon č.87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád);
- zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní;
- zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní řád správní);
- zákon č.141/1950 Sb., občanský zákoník;
- zákon č.142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)

2 KODIFIKACE OBČANSKÉHO PRÁVA

V souladu s představami komunistické ideologie a režimu bylo občanské právo po roce 1948 upraveno hned dvěma občanskými zákoníky z let 1950 a 1964, založenými na takzvaném pozitivistickém přístupu k právu. Jejich obsah čerpal ze znění totalitních právních předpisů – československých ústav, které iniciovaly dvě vlny revolučních reforem. První vlna proběhla na samém sklonku 40. let a v rámci ní byla přijata Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948 č. 150/1948 Sb. (takzvaná Ústava 9. května, vyhlášená jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb.). Druhá vlna revolučních reforem, jež probíhala na přelomu 50. a 60. let, se pojí s vyhlášením takzvané socialistické ústavy z roku 1960, která mimo jiné zakotvila komunistickou stranu ve vedoucí roli.⁴¹ Na základě ní byl také zaveden název „Československá socialistická republika“ (dále již jen „ČSSR“).

Celkové zákonné úpravy pak byly logickým vyústěním přímého ideologického vlivu totalitní moci, jež zamýšlela přebudování právního řádu v duchu sovětského vzoru, a to v letech 1949–1950, tedy po politických změnách, k nimž došlo v důsledku státního převratu z roku 1948. V prvním kroku tak, jak je to zcela běžné v případě totalitních právních koncepcí, došlo k oddělení rodinného práva od obecného práva občanského „zákonem o právu rodinném“ č. 265/1949 Sb. ze 7. prosince 1949, tedy jedním z nejvýznamnějších právních aktů právníkové dvouletky, jimiž, lidově řečeno, dostal rozvoj legislativy od počátku 50. let dynamický spád.⁴² Na oddělení práva rodinného od práva občanského lze pohlížet jako na jeden z nejhlubších a zároveň nejzávažnějších praktických i ideologických rozdílů mezi socialistickým systémem práva na jedné straně a systémem práva buržoazního na druhé straně.⁴³ Prostor pro kodifikaci socialistického pracovního práva mimo jiné otevřelo také odmítnutí integrovat pracovní smlouvy do občanského zákoníku. Veškeré tyto posuny tak jsou v podstatě jen dalším z řady důkazů, s jakou hloubkou a intenzitou byla odmítána existence soukromého práva, zastřešovaná argumentem, že uznat za socialismu existenci soukromého

⁴¹ BASTL, Martin, MAREŠ, Miroslav, SMOLÍK, Josef. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 288 s. ISBN 978-80-247-3797-3. s. 19.

⁴² HUBKA, Augustin, ŠÍN, Zbyněk. *Právní řád v ČSSR*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1978. 130 s. ISBN chybí. s. 48.

⁴³ KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právnick*. 1985, roč. 124, č. 5, s. 445-446. ISSN chybí. s. 445.

práva by znamenalo jediné, a sice uznat také existenci soukromého zájmu jednotlivce hodného právní ochrany, a to i za předpokladu, že by tento kolidoval s obecným zájmem dělnické třídy na budování socialismu. V takovém případě by se však soukromé právo stalo ideologickým útočištěm a obrannou pozicí zbytkům kapitalismu.⁴⁴ Právní dualismus jako výraz třídního antagonismu ve společnosti tak byl v místních poměrech překonán⁴⁵ a byl nahrazen jednolitým socialistickým právem. V podstatě se tak jednalo o právo vystavěné veřejnoprávní metodou, jehož cílem bylo umožnit bezohledné a násilné zásahy veřejné moci do soukromého života jedinců. Tuto skutečnost velmi otevřeně deklaroval například Zdeněk Fierlinger, když prohlásil, že „základem socialistického občanského práva musí být zásada veřejnoprávní, musí jí být dána možnost státu zasahovat do soukromých smluv a podříditi je zájmům celku.“⁴⁶ Téměř vzorovým příkladem takto koncipovaného pojetí občanského práva je proces kolektivizace zemědělství, na nějž v podstatě nelze nahlížet jinak než jako na ideologii ospravedlněný zásah státu – respektive veřejné moci do sféry soukromých práv spočívající zejména v omezení vlastnického práva. Pohledem dobové ideologie však bylo často i násilné zabavování půdy odůvodňováno uspokojením takzvaných celospolečenských potřeb (například přechodu od malovýroby soukromého zemědělského sektoru na velkovýrobní technologie socialistického zemědělství atd.

Vývoj soukromého práva po roce 1948 vnesl do právní úpravy občanského práva sjednocení, a to na celém území. Vznikaly samostatné kodexy i takzvané komplexní právní úpravy, kde doposud tradiční soukromoprávní instituty byly narušovány metodami veřejného práva. Touto cestou tak soukromé právo zcela ztratilo svůj tradiční charakter a stalo se důležitou aktivní zbraní při upevňování plánovací a finanční disciplíny.⁴⁷ Dvěma nejvýznamnějšími institucemi občanského zákoníku z roku 1950 byl vedle socialistického vlastnictví také hospodářský plán. Toto základní pojetí občanského práva bylo od tradice a

---

⁴⁴ KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1952. 510 s. ISBN chybí. s. 118.

⁴⁵ Tamtéž. s. 118.

⁴⁶ FIERLINGER, Zdeněk. Za socialistický právní řád. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 4, s. 429–450. ISSN chybí. s. 450.

⁴⁷ KNAPP, Viktor. *Hlavní zásady československého socialistického občanského práva*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 55 s. ISBN chybí. s. 3.

konvenční právní úpravy kontinentální Evropy značně odlišné, neboť jak známo, totalitní moc je odmítla jako „měšťácké právo“.

2.1 Ústavní základy občanského práva

Výše zmíněná Ústava 9. května, vyhlášená jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb., přijatá v atmosféře únorových událostí, které proběhly kombinací ústavních a neústavních metod, posloužila svými ustanoveními nejen jako ideologické východisko pro legislativní vývoj občanského práva, ale také pro další odvětví práva. Text ústavy byl prakticky připraven již před únorem 1948. Jako silný inspirační zdroj tehdy posloužila sovětská ústava z roku 1936 spolu s Ústavou ČSR z roku 1920.

Již na začátku roku 1948 byly k dispozici tři návrhy nové ústavy, a sice návrh národně socialistický, lidovecký a nakonec i komunistický.⁴⁸ Přijat byl nakonec ten poslední z nich, tj. návrh komunistický, a to jednohlasně 246 poslanci Ústavodárného shromáždění.⁴⁹ Tato ústava, nesoucí se v duchu ideologických tezí marxismu-leninismu, v níž byly zakotveny jako v nejvyšším zákoně státu všechny změny, které si dle dobových zpráv lid v politickém, společenském a hospodářském životě vybojoval, se následně stala základnou nového právního řádu a tím i podkladem pro výstavbu socialismu ve státě. Československá republika byla v této ústavě charakterizována jako lidově demokratický stát, čímž se v dobové marxisticko-leninské terminologii označoval určitý předstupeň socialistického systému.

Rok 1950 tak přinesl výraznou rekonstrukci trestního a občanského práva,⁵⁰ přičemž dokončení příprav zákonných předloh pro rekonstrukci československého právního řádu, jímž byl pověřen dr. Čepička, byl nastartován vládním usnesením ze 7. července 1948. Za nejzazší termín bylo stanoveno 1. září

---

⁴⁸ GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 3., aktual. vyd. Praha: Prospektrum, 1999. 519 s. ISBN 80-7175-077-8. s. 47.

⁴⁹ KOLÁŘ, Petr, SYLLOVÁ, Jindřiška, PECHÁČEK, Štěpán. *Parlament České republiky, 1993–2001*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002. 296 s. ISBN 80-7201-325-4. s. 25.

⁵⁰ KABELE, Jiří. *Z kapitalismu do socialismu a zpět: Teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1127-9. s. 151.

1950. Tímto krokem byla současně započata výstavba nového občanského práva, jehož obsah měl korespondovat s programovým základem tak, jak byl představen v preambuli a člancích Ústavy 9. května.

Nová ústava se stala hlavním pramenem všech odvětví práva a sjednotila právní řád na nových, socialistických principech a překonala konstrukci dualistického rozlišování práva veřejného a soukromého.⁵¹ Formování soukromého, respektive občanského práva v novém politicko-hospodářském prostředí předznamenal čl. XII Ústavy 1948. Dvanáctý článek ústavy totiž prohlašuje, že hospodářská soustava republiky je založena na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví; dále na vlastnictví půdy podle zásady: půda patří tomu, kdo na ní pracuje⁵²; a na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti majetku.⁵³ Zároveň Ústava 1948 praví, že zákonem vymezený rozsah provedeného znárodnění nemůže být omezen (§ 153 odst. 2).⁵⁴

S Ústavou 1948 se dále zrodilo i nové pojetí vlastnického práva. To mělo v rámci komunistické ideologie zcela zásadní význam pro realizaci celkové koncepce sociální a hospodářské reformy, spojené s prosazováním nového modelu společenského uspořádání. Doposavad představila ústava jen ideologicky prezentované formy vlastnictví v legislativním vyjádření. V rámci přijatých změn byly prezentovány kategorie vlastnických práv, které reflektovaly jak ideologické prvky vlastnického práva v lidově demokratické (respektive socialistické) společnosti, tak také tempo postupných sociálních reforem, přičemž vedle zvyklostí buržoazní třídy zohledňovaly také adresáty komunistického revolučního programu.⁵⁵ Formálně tak bylo zavedeno monopolní státní vlastnictví národního

---

⁵¹ GROSPÍČ, Jiří. *Politické a státní zřízení ČSSR*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1983. 310 s. ISBN chybí. s. 28.

⁵² V souladu s tehdy proklamovanou zásadou, že půda patří tomu, kdo na ní pracuje, byly na straně jedné položeny základy kolektivního zemědělského hospodaření a na straně druhé pak základy rozsáhlé reformy vlastnictví půdy. Vykoupena byla veškerá půda nad 50 hektarů, jakož i ta půda, na níž její vlastník nepracoval, tedy takzvaná spekulativní půda – § 159 odst. 1 (BERTELMANN, Karel. *Vývoj národních výborů do Ústavy 9. května (1945 až 1948)*. 1. vyd. Praha: NČSAV, 1965. 421 s. ISBN chybí. s. 265.).

⁵³ PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. – 2. díl období 1945–1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009. 1004 s. ISBN 978-80-7239-228-5. s. 202.

⁵⁴ KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1952. 510 s. ISBN chybí. s. 326.

⁵⁵ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6. s. 517.

majetku (§ 149 odst. 1) a vymezeny kontury osobního vlastnictví (§ 158 odst. 2). Osobní vlastnictví, dočasně tolerované v rámci plánovaných ústupků komunistické strany během prosazování revolučních reforem, bylo chápáno jako individuální forma vlastnictví, přičemž ale rozsah tohoto vlastnictví byl notně omezen.

O unáhlenosti znění Ústavy 9. května svědčí mimo jiné i § 149 odst. 2, který zavedl takzvané komunální vlastnictví, tj. nejdůležitější z typů decentralizovaného veřejného vlastnictví. A právě v § 149 odst. 2 ústavního zákona č. 150/1948 Sb. o něm lze v rámci českého právního řádu najít také historicky poslední zmínku. Tento paragraf výslovně stanovoval, že části národního majetku, které nejsou celostátního významu a slouží veskrze nebo převážně obyvatelstvu některého správního celku (obce, okresu, kraje), mohou být v rukou svazku lidové správy (§ 149 odst. 2). Jelikož ale komunální vlastnictví nebylo nikdy doprovázeno další legislativní úpravou, v praxi nebylo využíváno. Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.) pak tuto formu vlastnictví definitivně vypustil.

V souvislosti s dalšími oblastmi občanského práva a jeho rekonstrukcí v rámci druhé československé ústavy je potřeba zmínit i další významnou změnu, a sice zakotvení rovnosti mužů a žen v § 1 odst. 2 ústavy o rovnosti obou pohlaví v rodině i ve společnosti, kdy *„muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.“*⁵⁶ Zároveň ústava vyzdvihovala význam ochrany rodiny a manželství, s důrazem přikládáním ochraně dětství. V oblasti pracovního práva ústava zakotvila další atribut lidově demokratické společnosti, a sice pracovní povinnost. § 32 Ústavy 1948 ukládal každému občanovi povinnost pracovat ve prospěch celku a stanovoval tak jednu z morálních zásad socialistické organizace práce. Dále pak například § 15 odst. 2 ukládal pracujícím povinnost, aby se snažili splnit uložené úkoly co nejehospodárněji.⁵⁷ Oběma těmito paragrafy tak byly

---

⁵⁶ § 1 odst. 2 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústavy Československé republiky. In EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 116 s. ISBN 978-80-7400-383-7. s. 46.

⁵⁷ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2. s. 417.

v podstatě proklamovány ideologicky definované povinnosti jednotlivce vůči celku.

Lepší představu o charakteru dalšího vývoje československého právního řádu si lze udělat na základě proklamace nazvané „*Socialismus v naší vlasti zvítězil!*“, která byla součástí úvodního Prohlášení k Ústavě ČSSR z července 1960 (č. 100 Sb.), jež celá byla programově zaměřena na důsledné promítnutí myšlenek socialismus do všech úseků života společnosti. Hned ve svém úvodním ustanovení tak tato ústava slavnostně konstatovala, že veškeré úsilí směřuje k tomu, aby se vytvořily předpoklady pro přechod ke komunismu. Čl. 4 zároveň deklaroval, že vedoucí úlohu ve společnosti i ve státě má předvoj dělnické třídy, tedy KSČ. Veškeré další vývojové legislativní kroky tak měly reflektovat právě nastoupení nové budovatelské etapy, jež směřovala k dosažení komunismu. Nosníkem ekonomiky se měly stát hospodářské organizace zřizované státem v podobě národních podniků spolu s jednotnými zemědělskými družstvy, která byla dobrovolným sdružením pracujících rolníků i ostatních pracujících ke společné socialistické zemědělské výrobě (čl. 11).⁵⁸ Stěžejní roli, jak praví čl. 14 odst. 2 Ústavy, měla v tomto ohledu sehrát soudružská spolupráce ČSSR se Svazem sovětských socialistických republik (dále již jen „SSSR“) a s ostatními zeměmi světové socialistické soustavy, založená na vzájemné soudružské pomoci a na mezinárodní socialistické dělbě práce.⁵⁹

I přes četná proklamativní ustanovení o vítězství socialismu se v rámci Ústavy 1960 podařilo zachovat dvousektorovou ekonomiku. Jinými slovy, v mezích socialistické hospodářské soustavy bylo přípustné drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly (čl. 9).⁶⁰ Současně zůstaly zachovány struktury vlastnických forem. Státní a družstevní vlastnictví totiž bylo v ustanoveních hlavy první Ústavy 1960 o společenském zřízení – explicitně označeno za „socialistické společenské vlastnictví“, což znamená, „že nikdo nemůže vykořisťovat cizí pracovní sílu, najímat druhého za mzdu a výtěžek jeho práce si ponechávat; že pracovní síla

---

⁵⁸ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2. s. 25.

⁵⁹ KNAPP, Viktor. *Řízení výroby jako předmět socialistické vědy o státu a právu.* 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 83 s. ISBN chybí. s. 8.

⁶⁰ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1960–1989. III. díl.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 448 s. ISBN 978-80-246-1285-0. s. 25.

*člověka přestala být zbožím, které se kupuje a prodává na 'trhu práce' podle zákonů nabídky a poptávky; [...].*⁶¹ A dále také Ústava 1960 upravila ochranu osobního vlastnictví, když v čl. 10 odst. 1 prohlašovala osobní vlastnictví občanů republiky získané prací za nedotknutelné. Ve srovnání s Ústavou 1948 však byla vyřazena jakákoli zmínka o soukromém právu, která by upravovala ochranu soukromého vlastnictví.

2.2 Občanský zákoník z roku 1950 a na něj navazující právní normy

Právě nový občanský zákoník z roku 1950 (tj. zákon č. 141/1950 Sb. ze dne 25. 10. 1950 – platil od 1. 1. 1951) – hovorově označovaný též jako střední zákoník či střední občanský zákoník – je považován za vyústění právníkové dvouletky v oblasti občanského práva. Sestává z šesti částí, čítajících zhruba 570 paragrafů, přičemž první částí je úvodní ustanovení (§§ 1 až 3), dále je to obsažena obecná část (§§ 4 až 99), již následovala věcná práva (§§ 100 až 210), závazková práva (§§ 211 až 508) a nakonec i dědická práva (§§ 509 až 561). Zákoník byl poté ukončen přechodnými a závěrečnými ustanoveními (§§ 562 až 570). Ve srovnání s prvním návrhem, jenž neobsahoval úvodní ustanovení, se od něj konečná verze významně lišila.

Na základě vydání nového občanského zákoníku následně došlo ke sjednocení občanskoprávní úpravy na celém území tehdejšího Československa. Dosavadní Všeobecný občanský zákoník na základě recepční normy totiž neplatil ani na území Slovenska ani na území Podkarpatské Rusi.

Povaha i obsah nového občanského zákoníku byly ovšem přece jen silně poplatné době svého vydání, stejně jako i dobovým politickým a hospodářským podmínkám. Vyhlášení právníkové dvouletky se tím skutečně stalo významným diskontinuitním momentem ve vývoji československého právního řádu. Charakter nového občanského zákoníku byl určen revolučním programem komunistické strany, zohledněným také ve složení kodifikační komise. Jedním z jejích členů – představitelů spolehlivých kádrů – byl i Viktor Knapp. Záměrem nového

---

⁶¹ CÍSAŘ, Čestmír et al. *Socialistické Československo*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 379 s. ISBN chybí. s. 68.

občanského zákoníku bylo narušit tradiční civilistickou konstrukci neboli tradiční „buržoazní“ principy a instituty a nahradit je novým uspořádáním a novými instituty. Plnění tohoto stanoveného cílového stavu umožňovala vedle porevoluční euforie také spontánní iniciativa členů kodifikační komise. Ti byli připraveni a nanejvýš odhodláni změnit vše, na což v podstatě poukazuje i text důvodové zprávy, jež provázela legislativní text.

O vlivu sovětského práva svědčí mimo jiné i fakt, že po koncepční stránce se předlohou nového československého občanského zákoníku stal ruský občanský zákoník z roku 1922, a to společně s principy stalinské ústavy SSSR z roku 1936. V podmínkách časové tísně při přípravě nové kodifikace se však nakonec autoři přeci jen uchýlili k použití předválečné osnovy československého občanského zákoníku z roku 1937, stejně jako i ke spolupráci s osvědčenými odborníky meziválečné civilistiky. Tento krok tak v podstatě přispěl k tomu, že si občanský zákoník z roku 1950 i přes celou řadu inovativních tendencí zachoval přinejmenším základní rysy a strukturu tradičního civilního kodexu.

Zachovány byly kupříkladu tradiční smluvní typy, které se předtím nacházely v obchodním zákoníku, a instituty obligačního práva. Dále se podařilo zachovat také tradiční instituty věcných práv a obecné části (zejména právnické osoby, avšak tyto nebyly dále vůbec zastoupeny) – a co je hlavní, zachovalo se také tradiční a ustálené právní názvosloví. V samotné praxi to pak znamenalo, že staré pojmy byly použity nově a že sledovaly nový účel.

Nicméně na celkovém vyznění zákona zanechalo budovatelské úsilí o nastolení právního řádu v duchu marxistické ideologie přece jenom jasně čitelný otisk. Jasně a čitelné byly i výzvy k rozbití tradičních struktur a hodnot ve společnosti. Obsah zákona byl zredukován zejména na úpravu majetkových práv, přičemž došlo k upřednostňování kolektivního zájmu před zájmy jednotlivce (dokladem je nová konstrukce vlastnického práva s preferencí socialistických forem vlastnictví).⁶² Kromě toho bylo zavedeno také takzvané strukturované vlastnictví (státní – osobní – soukromé – družstevní). Byla ale omezena

---

⁶² KUKLÍK, Jan et al. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9 s. 342.

majetková svoboda a smluvní volnosti. Preferovány byly takzvané socialistické právnické osoby (například § 125) aj.

Celá řada zásahů měla podklad v marxistické kritice přirozených práv s důrazem na kritiku majetkové svobody a smluvní volnosti. Marxistická nauka totiž ke svobodám jednotlivce v soukromém právu s odkazem na přirozené právo přistupovala jako k účelovému tvrzení, které mělo ospravedlnit možnost neomezeného a nekontrolovaného hromadění bohatství v rukách představitelů vládnoucí třídy na úkor ostatních členů společnosti.⁶³ Primárním cílem komunistické ideologie se proto stalo odstranění soukromého vlastnictví na straně jedné a jeho nahrazení kolektivními formami vlastnictví na straně druhé. Podle Marxe se totiž socialistická přeměna mohla stát nejprve despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů. A právě tato opatření tak považoval Marx za nevyhnutelná coby prostředek k převratu v celém způsobu výroby. Bez těchto despotických zásahů by se, soudě alespoň podle Marxe, nikdy nepodařilo vybudovat základy socialismu v té které zemi.⁶⁴

Obdobné pojetí se dotýkalo také smluvní volnosti, kterou zakladatelé komunistického hnutí interpretovali jako jeden z hlavních principů, jehož skutečná podstata tkvěla v tom, že vládnoucí třídě pomáhala zabezpečit údajné bezmezné vykořisťování a plundrování pracujícího lidu. Naprosto shodnou perspektivou nahlíželi také na nekontrolovaný růst cen a na osobní zisk vlastníků výrobních prostředků. Z výše popsaných důvodů proto také důvodová zpráva (§§ 211 až 217) konstatovala, že má být příslušným správním orgánům dáno oprávnění k administrativní regulaci smluvní volnosti podle potřeby hospodářského plánování. A z tohoto důvodu měl také nový občanský zákoník plnit výchovnou, respektive převýchovnou funkci, což zjednodušeně řečeno znamenalo, že se lidé měli odnaučit vlastnit majetek a potřebu vlastnit měli nahradit spontánní představou věci kolektivně sdílet.

---

⁶³ „S čachrem však padne i svobodný čachr. Řeči o svobodném čachru, jako všechny ostatní volnostářské tirády našeho buržoa (pozn. autora: ve vydání z roku 1848: „naší buržoazie“), mají vůbec smysl jen potud, pokud jde o nesvobodný čachr, pokud jde o středověké zotročení měšťana, ne však, pokud jde o komunistické odstranění čachru, buržoazních výrobních vztahů a buržoazie samotné“ (MARX, Karl, ENGELS, Friedrich. *Manifest komunistické strany*. [online]. Strana demokratického socialismu, s.a. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/mks/km_2.htm#_ftn4>.).

⁶⁴ ŠAMALÍK, František. *Právo a společnost*. 1. vyd. Praha: Academia, 1965. 370 s. ISBN chybí. s. 267.

Jako ten vůbec nejvýraznější zásah do tradičního občanského práva však lze v rámci nového občanského zákoníku chápat zavedení strukturovaného vlastnictví, respektive rozlišování vlastnických typů, a dále preferování takzvaných socialistických forem vlastnictví. V souvislosti s reformou věcných práv došlo také ke zrušení institutu „*res nullius*“⁶⁵ („*věc ničí*“, „*věc nikoho*“ nebo též „*věc bez pána*“) – respektive k deformaci tohoto institutu na kategorii věcí ve vlastnictví státu a bez individuálního vlastníka, dále k výraznému zjednodušení institucí držby a vydržení a zrušení zásady „*superficies solo cedit*“ (§§ 25 a 155),⁶⁶ která stanovila, že každá stavba, která je upevněna v zemi, je součástí pozemku, na němž se stavba nachází.⁶⁷

O narušení takzvané superficiální zásady („*superficies solo cedit*“ = „*povrch ustupuje půdě*“) neboli zásady, lidově řečeno, vše, co je na povrchu pozemku, náleží vlastníku pozemku, se hovořilo zejména v souvislosti s osekáním vlastnických práv. Tato zásada byla v zájmu kolektivizace zemědělství opuštěna, čímž se do popředí zájmu dostal kolektivní zájem, který byl vysoce nadřazený zájmům jednotlivce, přičemž preferováno bylo státní vlastnictví.⁶⁸ Popsaný krok však vnesl do majetkových poměrů značný chaos. Zákonodárci se pro něj rozhodli především v závislosti na poměrech, které v té době panovaly v zemědělských družstvech. S touto zásadou by totiž budovy zbudované za finanční prostředky družstva automaticky připadly majitelům půdy.

Rozhodující obrat nastal také v oblasti derivativního nabytí vlastnictví, za které se považuje získání vlastnictví od původního vlastníka, ať už převodem, zejména děděním, fúzí atd. Účinky převodu nemovitosti zákoník nově vázal na

---

⁶⁵ *Res nullius*, tedy věc ničí, představuje historicky právní status a termín pro věc bez vlastníka, která není předmětem vlastnictví. K nabytí vlastnictví k věci bez pána docházelo zmocněním věci (*adprehensio*) nabyvatelem s vůlí stát se vlastníkem (*animus domini*). Zcela původně se jednalo o případy nabytí věci coby válečné kořisti (*occupatio bellica*) – (PETR, Bohuslav. *Nabývání vlastnictví originárním způsobem*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 183 s. ISBN 978-80-7400-332-5. s. 19.).

⁶⁶ KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6. s. 520–521.

⁶⁷ Tamtéž. s. 478.

⁶⁸ BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠÍMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7. s. 432–434.

perfekci smlouvy a zápisu do pozemkových knih přiznal pouze deklarativní účinky (§ 111).

Při vzájemném srovnání zákoníku z roku 1811 a nového občanského zákoníku se ukazuje, že nová úprava neobsahovala tak široký záběr, jako tomu bylo v případě staršího zákoníku. V první řadě nebylo zařazeno ustanovení o občanství a ani o regulování manželských či rodinných vztahů. Podobně neobsahoval ani předpisy o působnosti zákonů či předpisy o pracovní smlouvě.

Sečteno, podtrženo, nový občanský zákoník byl plný paradoxů. Koneckonců právě tím byl také zcela poplatný době, ve které vznikal. I přes zřejmou sovětizaci právního řádu si ale udržel vysokou legislativní úroveň. A i když vyzdvihoval socialistické vlastnictví, i nadále připouštěl status soukromého vlastnictví. O většině úprav občanského zákoníku tak lze v podstatě smýšlet jako o úpravách poměrně dobrých. V důsledku vývoje v 50. letech však řada z nich skončila pouze na papíře anebo v hlavách svých tvůrců. Jako největší pozitivum vůbec je chápána, jak již bylo uvedeno výše, unifikace občanského práva na celém území československého státu. Tímto krokem se v zásadě podařilo odstranit dvojkolejnost právního řádu coby pozůstatek recepce práva v roce 1918 z rakousko-uherské monarchie.⁶⁹

I když byl občanský zákoník zamýšlen jako právní úprava komplexní nebo vše „občanskoprávní“ upravující, vzhledem ke své značné rámcovosti nebyl s to v některých konkrétních otázkách upravit vše potřebné. Z tohoto důvodu bylo proto nutné přijmout vybrané speciální právní normy, které některá ustanovení občanského zákoníku rozváděla a zpřesňovala. Jako příklad lze jmenovat nařízení ministra spravedlnosti č. 157 Sb. z 12. prosince 1950, jímž se prováděla některá ustanovení občanského zákoníku a které rozvedlo například zásady o právu stavby, placení nájemného, odpovědnosti ubytovacích podniků atd.⁷⁰ Současně došlo i k nové úpravě hospodaření s byty v podobě zákona č. 110/1950 Sb. a vládního nařízení č. 172/1950, kterým se tento zákon provádí, dále vládního nařízení č. 52/1955 Sb., o přesunutí působnosti ve věcech hospodaření

⁶⁹ KADLECOVÁ, Marta et al. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1. s. 91.

⁷⁰ Tamtéž. s. 93.

s některými místnostmi, a rovněž směrnice vlády č. 412/1959 uveřejněné v částce 43/1959 Ú.1., pro činnost výkonných národních výborů při plánovitém hospodaření s nebytovými místnostmi. Zvláštní úprava se například vztahovala také na pojistnou smlouvu, upravenou zákonem č. 189/1950 Sb., o pojistné smlouvě.

2.3 Občanské právo procesní

Na rekonstrukci občanského práva hmotného posléze navázala také úprava občanskoprávních procesních předpisů. Nová právní úprava občanského soudního řízení tak našla své vyjádření v zákoně č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, jenž nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1951, vytvořeném v období právníkové dvouletky a publikovaného ve slovenštině. Poté, co občanský soudní řád bez náhrady zrušil zákon z roku 1931, následovalo období dlouhé 41 let, kdy ekonomika vystačila s instituty, jako je likvidace socialistických právnických osob, exekuční likvidace či likvidace majetku. Motivací nové úpravy bylo krom jiného také odstranění dosavadního právního dualismu a určitá potřeba nastolení maximální harmonizace mezi občanským právem hmotným a právem procesním tak, aby bylo civilnímu řízení umožněno reflektovat nové instituty hmotného práva a současně aby byla umožněna realizace hmotněprávních norem, jejich ochranu nevyjímaje. Na potřebu unifikovat civilněprocesní předpisy bylo možné nahlížet v perspektivě tří důležitých aspektů, podobně jako to v roce 1949 vylíčil František Štajgr. Zaprvé mělo dojít odstranění „trojitosti“ právní úpravy, kterou Štajgr spojoval s neexistencí stejných právních norem na celém území státu. Zadruhé bylo potřeba zavést jednotnost řízení ve smyslu sjednocení předpisů o všech druzích civilněprocesních řízení v jednom zákoníku, což mělo předejít například obtížím spojovaným s tím, že pro úpravu sporného řízení platily z části jiné zásady než pro ostatní civilněprocesní řízení atd. Pochopitelně se ale nemohlo jednat jen o mechanické shrnutí v jeden celek bez dalších formálních a obsahových změn proti dosavadnímu stavu. A zatřetí bylo nutné sjednotit právní úpravu v jeden technický celek, tedy do jednoho zákona.⁷¹

---

⁷¹ ŠTAJGR, František. K nové jednotné úpravě civilněprocesních předpisů. *Právník*. 1949, roč. 88, s. 219–220. ISSN chybí. s. 219–220.

Občanské právo procesní poskytovalo vzhledem k právnímu vývoji ochranu jak subjektivním vztahům plynoucím z občanského práva hmotného, tak také subjektivním právům plynoucím z následně vznikajících odvětví v návaznosti na plné zakotvení občanského práva procesního v rámci systému práva.

Právnícká literatura této doby byla až příliš poplatná době svého vzniku a v tomto duchu také přistupovala k pojetí civilního řízení. Z velké většiny proto plodila stránky popsané textem naplněným prázdnými ideologickými floskulemi a frázemi. A tak působila spíše dojmem jakého sestavování výčtů závažných nedostatků předchozích „buržoazních úprav“, kterým byla vytýkána zejména absence třídního charakteru právních norem a ochrana vykořisťovatelské třídy. Nezřídka vznikaly také statě vyzvedávající pokrokový vzor sovětské vlády či statě pojednávající o ideologických žoldněřích imperialismu nejrůznějších odstínů. Nová úprava byla pochopitelně přizpůsobena sovětskému vzoru.

Výraznou změnu v organizaci justice po roce 1948 přinesl zákon o zlidovění soudnictví (č. 319/1948 Sb.) z 22. prosince 1948. Již samotný název tak v sobě implementoval obsah úpravy měnící dosavadní „buržoazní“ ráz justice. Kromě některých dalších institutů tento zákon zrušil systém veřejné obžaloby a nahradil ho v I. stupni okresními prokuraturami. Prokuratury konaly nezávisle na okresních soudech a byly podřazené krajským prokuraturám a společně s nimi pak ministru spravedlnosti.⁷² Tento zákon ve své druhé části (*Příslušnost a řízení v občanských věcech právních*) současně upravoval i civilní proces. Zavedl například princip dvojinstančnosti (namísto původní trojinstančnosti) soudního řízení a soudní sestava se tak změnila. Pro okresní soudy se opravnou stolicí stal krajský soud, respektive pro krajský soud nejvyšší soud. Dalším znakem nové úpravy civilního procesu byla převaha senátního rozhodování.

---

⁷² KEREČMAN, Peter, MANIK, Rudolf. *História advokácie na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2011. 656 s. ISBN 978-80-89447-33-6. s. 456.

3 KODIFIKACE RODINNÉHO PRÁVA

Obecně platí, že se rodinné právo věnuje úpravě manželství a rodiny s ohledem na jednu z nových občanskoprávních zásad, a sice že rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany. Rovněž i v lidově demokratické republice bylo seznáno, že nové rodinné právo, jež poslouží coby zákonný podklad pro zdárný vývoj rodiny v období budování socialismu, je tu nanejvýš potřebné. Příprava nového rodinného práva se tak rovněž stala nedílnou součástí významných změn právního řádu, pro jejichž spuštění dala popud právě sledovaná právníková dvouletka. Tak, jak se měnily poměry v politickém, hospodářském, sociálním a kulturním životě, měnily se i osobní vztahy lidí, stejně jako i poměr lidově demokratického státu k rodině a k místu, které rodina v budovaném společenském řádu zastávala. Právníková dvouletka proto musela nutně v tomto ohledu pamatovat také na „přestavbu“ společenského pořádku.

Nadále platné manželské a rodinné právo pocházelo stále ještě z doby, která byla v období právníkové dvouletky vystavena nemalé kritice z důvodu upřednostňování soukromovlastnických vztahů, stejně jako i pro třídní nerovnost a nerovnost pohlaví. Toto právo v podstatě fixovalo rodinné vztahy, v nichž se zrcadlil vliv již dávno přežitých, případně překonaných představ a rodinných institucí. Normy tak, jak byly koncipovány, již nadále nemohly novým poměrům vyhovovat. A v tomto kontextu je navíc možno oprávněně usuzovat, že ve stávajících časech by už nebyla s to obstát ani práce na případné reformě rodinného, respektive občanského práva z období první republiky.

Nebylo tudíž pochyb o tom, že tehdejší, již zcela přežitá zákony, vyžadovaly nahrazení novou, moderní úpravou, jež by se nesla v duchu přestavby a budování nového, lidově demokratického státního aparátu. Vzhledem ke skutečnosti, že stát směřoval k tomu, aby byly odstraněny třídní antagonismy (a to likvidací antagonistických tříd) a tím vyloučeno vykořisťování člověka člověkem, musela se pozornost zaměřit rovněž i na oblast poměrů týkajících se důležitého institutu manželství, rodiny.⁷³ Blažke⁷⁴ v této souvislosti poukazoval na fakt, že

---

⁷³ BLAŽKE, Jaromír. Ideové základy nového rodinného práva. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 1, s.8–11. ISSN chybí. s. 8.

⁷⁴ Tamtéž. s. 8.

bylo zcela nevyhnutelné, aby byly na cestě k socialismu rodinné vztahy očištěny od všech nepříznivých vlivů a aby byly současně s tím uzákoněny zásady, na jejichž základě by bylo následně možné vystavět nový řád.

V kontextu Ústavy 9. května proto byly přijaty také základní zásady týkající se rodinného práva. Jak již bylo popsáno výše, v § 1 (odst. 1) byla zakotvena rovnost občanů před zákonem společně s rovnoprávným postavením obou pohlaví nejen v rodině, ale i ve společnosti (odst. 2). V § 10 odst. 1 je manželství, rodina a mateřství pod ochranou státu. Jinými slovy, stát pečuje o to, aby se rodina stala zdravou základnou rozvoje národa, odstraňuje rovněž veškeré rozdíly, pokud jde o původ dítěte, rodinám s mnoha dětmi poskytuje zvláštní úlevy a podporu atd.⁷⁵ V §11 odst. 1 stát dětem zaručuje zvláštní péči a ochranu.⁷⁶

Po zabezpečení nejvyšší ústavní ochrany manželství a rodiny následovaly práce na nové právní úpravě rodinných vztahů. Práce na novém rodinném právu se ujala subkomise pro rodinné právo, jež byla ustanovena společně s ostatními subkomisemi pro právo občanské. V rámci této komise se angažovali jak právníci, tak také zástupci masových a zájmových organizací. Mezi nimi lze jmenovat například Revoluční odborové hnutí – tj. nejmasovější společenskou organizaci v Československu – a dále Jednotný svaz českých zemědělců – tj. všennárodní organizace. Mezi dalšími organizacemi se objevovaly také svazy mládeže v podobě Svazu české mládeže, případně ryze ženské organizace jako byl Československý svaz žen aj. Touto cestou pak bylo zajištěno pojetí zákona coby lidového výtvoru. Hlavním úkolem jeho tvůrců bylo podrobit soudobý život detailní analýze tak, aby zákon náležitě korespondoval s tehdy panujícími hospodářskými a společenskými poměry a zároveň aby se stal hnacím motorem na cestě k dosažení socialismu.

Z výše uvedeného vyplývá, že hlavním sledovaným záměrem bylo – definitivně se oprostit od dřívějšího pojetí rodinných vztahů coby vztahů založených na majetkoprávním podkladě. S ohledem na vzor v SSSR byla úprava rodinného práva přesunuta do zvláštního zákona – respektive kodexu rodinného

---

⁷⁵ ČAPKA, František. *Sborník dokumentů ke studiu nejnovějších českých dějin*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 148 s. ISBN 80-210-2833-5. s 55.

⁷⁶ Tamtéž. s. 55.

práva vydaného v roce 1949 (tedy ještě před vydáním občanského zákoníku) – a ve druhé vlně reformy československého právního řádu v roce 1963 (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Rodinné právo se tak v době právníkové dvouletky osamostatnilo a vydělilo z materie občanského práva. Rovněž i fakt, že zákon o rodinném právu byl vůbec prvním kodexem, který byl přijat v lidově demokratickém Československu v rámci právníkové dvouletky, svědčí symbolicky o tom, že snaha přidržovat se sovětského vzoru byla veskrze úspěšná. I tam byl totiž prvním kodexem po roce 1917 právě takzvaný Kodex zákonů o matrikách, manželském, rodinném a poručenském právu z 16. září 1918, kde byla například zavedena obligatorní světská registrace sňatku v matrice místního sovětu, dále oddělené vlastnictví manželů, liberální rozvod (registrovanou dohodou, případně při nedosažení dohody nebo při existenci alimentálních nároků dětí či jednoho z manželů výrokem soudu).⁷⁷

Jistou zajímavostí bylo, že zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, tj. první československý kodex rodinného práva – vznikl v úzké spolupráci s další lidově demokratickou zemí, a sice se sousedním Polskem, což mělo za následek prakticky shodné pojetí zákoníku rodinného práva v obou jmenovaných zemích. Konkrétním záměrem ve sledovaném období tak bylo „sladit“ rodinné právo s polským vzorem, přičemž zákon o právu rodinném byl přednostně přijat již na podzim roku 1949 (v Polsku se pak zákon o právu rodinném stal účinným až k 1. září 1950).

V Československu se stal nový zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném účinným již k 1. lednu 1950. A obdobně jako i všechny další lidově demokratické normy, které upravovaly rodinné právo, spočíval na několika základních zásadách. I když nijak hlouběji nedefinoval manželství, v § 1 odst. 1 uváděl, že se manželství uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před státním lidovým orgánem – místním národním výborem. Bylo-li totiž prohlášení snoubenců učiněno jinak, manželství nebylo uzavřeno. Ve srovnání s předcházejícím právem navíc došlo k zjednodušení a omezení skutečností, které bránily vzniku manželství. Nezpůsobilými k uzavření manželství byli například jedinci, kteří už v manželství žili, pokrevní příbuzní (ve shodném stupni jako dnes), švagrovsky

---

⁷⁷ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 80-7179-432-5. s. 93.

příbuzní v přímé linii, nezletilí a rovněž i slabomyslní či choromyslní.⁷⁸ Kromě obligatorního občanského (civilního) sňatku (dnes jde již o překonané pravidlo) a monogamní povahy manželství lze mezi dalšími základními zásadami, na nichž tehdejší rodinné právo stavělo, jmenovat například rovnost manželů ve vztahu k sobě i k dětem či rovnost manželských a nemanželských dětí. Nadto byla také zrušena patriarchální moc a nahrazena mocí rodičovskou, což v praxi znamenalo, že oba rodiče měli při výchově stejná práva a stejné povinnosti.

3.1 Zákon o právu rodinném č. 256/1948 Sb. a vznik manželství

Jak již bylo částečně naznačeno výše, manželství bylo ve smyslu § 1 komunistického zákona o právu rodinném č. 265/1949 Sb., jehož ustanovení zopakoval také zákon o rodině č. 94/1963 Sb., uzavřeno souhlasným prohlášením snoubenců, tj. muže a ženy před světským státním orgánem, tj. místním národním výborem. Vůbec poprvé v českých dějinách tak byl tímto komunistickým zákonem o právu rodinném zaveden způsob výhradně platný pro obor práva státního – povinný civilní sňatek, který musel předcházet „náboženským obřadům“. Prohlášení, že chtějí uzavřít manželství, museli snoubenci povinně vykonat před orgánem státní moci, tj. před předsedou místního národního výboru nebo posléze před funkcionářem, případně zaměstnancem tohoto lidového orgánu, který byl k výkonu příslušné funkce pověřen předsedou se souhlasem rady.

Problematika občanského (civilního) sňatku a jeho obligatornosti či fakultativnosti však nebyla v období příprav zákona o právu rodinném č. 265/1949 Sb. žádné novum. V historii by totiž bylo možné tento požadavek vysledovat až do doby Rakouska-Uherska a samozřejmě také do období první Československé republiky, kde byl zakotven požadavek unifikace práva mezi jednotlivými zeměmi. I po vzniku první Československé republiky totiž na území Čech a Moravy nadále platil říšský zákon č. 47/1868 ze dne 25. května 1868 o manželském právu. Tento zákon znovu svěřil manželské spory katolíkům světským soudům a zároveň založil subsidiární civilní formu sňatku ve prospěch katolíků,

---

⁷⁸ HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vyd. Praha: Leges, 2011. 456 s. ISBN 978-80-8721-296-7. s. 11–12. Srovnejte: RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva*. Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2. ISBN s. 13-14.

jimž duchovní správa uzavření církevního manželství odpírala.⁷⁹ Obecně však platilo, že církevní sňatek byl povinný (obligatorní), přičemž církev dokonce dostala pokyn, aby nerealizovala sňatky napříč pravidlům kanonického práva. Zákon ovšem s takovou situací počítal, což vedlo k zavedení novinky v podobě takzvaného nouzového civilního sňatku (v případě, že kněz odepřel vykonat oddávky z církevních důvodů), jenž mohl být uzavřen na okresním hejtmanství.⁸⁰ Od roku 1870 byl civilní sňatek povolen také osobám, které se nehlásily k žádné státem uznané církvi. V témže roce vznikly také civilní matriky, vedené zejména u okresních soudů. Zpočátku byly sice určeny „bezvěrcům“ (tj. osobám, které vystoupily z církve, aniž by se následně zapsaly k nějaké jiné církvi), ale postupně do nich byli zapisováni také věřící, kteří uzavřeli civilní sňatek.⁸¹

Výše uvedené de iure ústavní garance ochrany rodiny by jistě mohly být uznány za vznešené a šlechetné. Figuruje tu však jedno velké ale. Skutečnost v praxi totiž byla jiná a i nadále přetrvával notně odlišný stav de iure a de facto. Proklamovaný důraz na významnou a nezastupitelnou roli rodiny, nepostradatelnou zejména v procesu výchovy a socializace dětí – členů společnosti, jež za ni v budoucnu převzou plnou odpovědnost a budou určovat, jakým směrem se bude daná společnost ubírat, byl zpochybněn. Ve chvíli, kdy byli například muži – otcové od rodin – ve vykonstruovaných procesech nespravedlivě odsouzeni k trestům smrti, rodina osaměla a byla násilně zbavena životního a citového zázemí, stejně jako i opory v době životních krizí a jejich překonávání. V neposlední řadě pak u ní došlo i ke zhoršení finanční situace, matka musela nově převzít otcovu roli, aby zabezpečila chod domácnosti, aj. Děti z takto „poznamenaných“ rodin pak nezdědka trpěly zdravotními problémy, zaostáváním či citovou újmou. Jen stěží si tak dnešní generace dokáže představit míněnou epochu či dobové poměry, v průběhu níž se často ještě nezletilé děti stávaly očitými svědky situace, kdy jim třeba jejich otce odvedli neznámí dospělí lidé od státní bezpečnosti. Otec své děti sice chlácholil a sliboval jim, že se k nim co nejdříve vrátí, ale jeho návratu se již děti většinou nikdy nedočkaly.

---

⁷⁹ RAJMUND TRETERA, Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-455-5. s. 30.

⁸⁰ KADLECOVÁ, Marta et al. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1. s. 115.

⁸¹ TUREČEK, Josef. Občanský sňatek. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 2–3, s. 74. ISSN chybí.

O naprosto schizofrenním pokrytectví a ideologické zvrácenosti minulého režimu svědčí i značně svérázné a svévolné interpretace Ústavy. Zatímco sama Ústava 9. května vyslovila, že původ dítěte nesmí být jeho právům na újmu a že všichni občané si jsou rovni (§§ 11 až 12 Ústavy 9. května),⁸² reálná situace byla taková, že stovky středoškolských i vysokoškolských studentů musely opustit brány škol z naprosto pro daný režim zásadního důvodu. Jejich rodiče totiž byli považováni za zrádce republiky, dělnické třídy a tudíž i za úhlavní nepřátele pracujícího lidu – za třídní nepřátele národně socialistických idejí, kteří chtěli v zemi obnovit kapitalismus, nebo v pokřiveném, zkresleném a manipulativním pojetí považovali lid za „ulici“, za „dav“, pro něž neměli nic než slova pohrdání a nadutého inteligentského spílání atd. Takto perzekuovaným studentům, kteří byli z politických důvodů vyloučeni ze školy a tím v nejvyšší možné míře trestáni komunistickým režimem, musela slova o tom, že mládeži má být státem zaručena možnost plného tělesného i duševního rozvoje (viz § 11 Ústavy 9. května), trvale a velmi nepříjemně rezonovat v uších.

Současně je nutné upozornit i na další významnou skutečnost, a sice že výše uvedené případy se ani zdaleka netýkaly výlučně rodin, jejichž členové odmítli dát prohlášení své loajality k poučovacímu režimu, neboť odmítali spolupracovat se Státní bezpečností atd. Ve skutečnosti totiž působení vládnoucího režimu (a jeho represivních složek) mohla na vlastní kůži pocítit každá rodina. Běžně se například mezi dospělými uvádí, že malé děti s oblibou opakují, co slyší, a že odněkud „to“ přece musí mít. Úplně proto stačilo, aby si dítě nějakou doma vyslechnutou informaci vyložilo typicky dětským způsobem a následně se s ní podělilo ve škole spolužákům. Pokud ji současně zaslechla i učitelka, rodičům tak mohlo dítě naprosto neúmyslně způsobit řadu problémů. Dost pikantní na celé věci je fakt, že explicitně hypotetická norma v podobě čtvrtého přikázání „cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil a dobře ti bylo na zemi“, tak byla pod prizmatem dobové propagandy nahrazena principem novým, tj. jakýmsi principem vysoké bdělosti a ostražitosti, odpovědnosti za osudy a bezpečnost země.

---

⁸² KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní Frontě a názory expertů. Soubor dokumentů*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 348 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 7. ISBN 80-85270-13-7. s. 182.

Tento princip nabádal, aby pracující v zárodku rozeznávali a odhalovali každý úklad nepřátel, aby byli na stráž proti podvratným živlům, našeptávačům atd. Dětským literárním hrdinou doby hodným v tomto směru k následování, jehož postava více než půl století zaplňovala školní čítanky, se proto měl stát Pavlík Morozov, který podle oficiální sovětské propagandy neváhal jako kulaka udat svého otce i dědečka. „*Pavlík Morozov byl zpodoběn na řadě soch, byly po něm pojmenovány ulice a další veřejná prostranství. Doslova, nikoli v přeneseném smyslu, došlo k jeho zbožštění – dokonce i na místě někdejšího křesťanského chrámu.*“⁸³ I tento fakt tak v podstatě dokládá, že účel a funkce manželství a rodiny coby společenské jednotky, stejně jako i citové potřeby členů rodiny byly plně podřízeny zájmům veřejnosti, respektive státu (tím byl současně naplňován princip podřízenosti osobních zájmů ve prospěch celku, kdy musely být individuální zájmy každého občana podřízeny vyšším zájmům státu).⁸⁴ Pokrokové rodinné právo tím bylo od počátku kladeno do zřetelného protikladu k vykořisťovatelskému buržoaznímu modelu rodinného práva. Podle Bělovského⁸⁵ tak bylo manželství spolu s právní úpravou dětí založeno na kolektivistickém přístupu, který přímo čerpal z tezí marxismu-leninismu. Manželství a rodina byly definovány jako společenská jednotka, jejíž účel je stejně jako i její funkce zcela podřízen zájmům veřejnosti, respektive státu. Koneckonců už i Manifest komunistické strany nahlížel na rodinu jako na jeden ze stěžejních institutů komunistické revoluce.

Marxismus-leninismus nacházel podklady pro pojetí rodiny v materiálních vztazích ve společnosti. Rovněž i oficiální ideologie právní úpravu rodinných vztahů definovala jako jeden z klíčových institutů komunistické revoluce, což už bylo nastíněno výše zmínkou o vydělení materie rodinného práva od obecného práva občanského, a sice zákonem č. 265/1949 Sb., rozděleným do tří hlav (I. manželství – II. rodiče a děti – III. poručenství).

Zákonem o právu rodinném č. 265/1949 Sb. ze dne 7. prosince 1949, jenž nabyl účinnosti dne 1. ledna 1950 a vycházel ze zásad Ústavy 9. května, tak byl

---

⁸³ VYHLÍDAL, Zdeněk. *Politika na pranýři aneb Z Vysočiny do Svobodné Evropy*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2005. 255 s. ISBN 80-7220-241-3. s. 119.

⁸⁴ BĚLOVSKÝ, Petr. Rodinné právo. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 463–477. ISBN 978-80-210-4844-7. s. 463.

⁸⁵ Tamtéž. s. 463.

naplněn proklamovaný požadavek na jednotnou a komplexní úpravu rodinného práva. Jednalo se tím pádem o další právní normu, která vzešla z procesu právníkové dvouletky a která silně vycházela ze sovětského pojetí (rodinného) práva. Připravován přitom byl československo-polskou komisí. § 15 zákona například stanovil rovnost manželů ve vztahu k právům a povinnostem a manžel tak tímto krokem pozbyl dominantní postavení v rodině. Zákon dále upravil majetkové vztahy mezi manžely a to jako takzvané zákonné majetkové společenství manželů, kterým je ve smyslu § 22 odst. 2 jen to jmění, jehož nabytí kterýkoli z manželů za trvání manželství po 1. lednu 1950. Výjimkou bylo všechno to, čeho nabytí bylo dědictvím, nebo darem, a co sloužilo výlučně jeho osobním potřebám, případně výkonu jeho povolání.⁸⁶

Tímto zákonem se do právního řádu například dostal vůbec poprvé pojem „rozvod“ (§ 30). Jinými slovy, tento zákon již dál nerozlišoval mezi rozvodem a rozlukou a umožňoval právně ukončit manželství rozvodem, a to pro takzvaný kvalifikovaný rozvrat neboli stav, kdy rozvrat v manželství byl nejen hluboký, nýbrž i trvalý. Při rozvodu manželství se zkoumala vina, přičemž ustanovení o vině bylo následně vysloveno v rámci rozhodnutí o rozvodu manželství. Oba manželé však mohli požádat soud, aby vinu nezkoumal. Ne vždy ale mohlo být manželství skutečně rozvedeno. Překážkou byl například rozpor tohoto aktu se zájmem nezletilých dětí (§ 30 odst. 3). Manželství nebylo rozvedeno ani za předpokladu, že o rozvod požádal manžel, jenž byl rozvratem manželství výlučně vinen, přičemž druhý manžel se k návrhu na rozvod manželství odmítl připojit.⁸⁷ Jako hluboký a trvalý rozvrat mezi manželi mohla figurovat také protistátní činnost jednoho z manželů.

O poměru mezi rodiči a dětmi pojednávala druhá hlava zákona č. 265/1949 Sb. Zákon už přitom dál nerozlišoval mezi dětmi manželskými a nemanželskými a nadto také odstranil dosavadní rozlišování dětí podle jejich původů, což v podstatě znamenalo zánik dosavadního institutu nemanželských dětí. Nemělo proto smysl dále právně rozlišovat legitimní a nelegitimní děti, neboť práva všech dětí byla

---

⁸⁶ ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Osobní vlastnictví v ČSSR*. 1. vyd. Orbis, 1965. 134 s. ISBN chybí. s. 96.

⁸⁷ NOVOTNÝ, Petr, IVIČIČOVÁ, Jitka, SYRŮČKOVÁ, Ivana, VONDRÁČKOVÁ, Pavlína. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2017. 208 s. ISBN 978-80-271-0431-4. s. 27.

stejná. Další obecný princip vztahu rodičů a dětí byl formulován jako povinnost rodičů starat se jak o tělesný, tak také o duševní rozvoj dětí, s důrazem na jejich výživu a výchovu.⁸⁸ Dle § 53 rodičovská moc obsahovala především práva a povinnosti rodičů řídit jednání dětí, zastupovat je a spravovat jejich majetek. Zároveň v duchu dobového pojetí platilo, že měla být vykonávána tak, jak to vyžadoval zájem dětí a samozřejmě i prospěch společnosti. V neposlední řadě pak rodinný kodex formuloval domněnky otcovství (§§ 42 až 47),⁸⁹ čímž v podstatě právně vymezil pojem rodičů (matky a otce) ve smyslu zákona o rodinném právu.⁹⁰

Třetí hlava zákona č. 265/1949 Sb. upravovala institut poručenství. Ve smyslu § 78 vykonával poručenství nad nezletilým poručník ustanovený soudem. Poručenství bylo však omezeno pouze na ty případy, kdy nezletilec neměl ani jednoho z rodičů, nebo na případy, kdy byli oba rodiče nezletilce zbaveni rodičovské moci, přesněji kdy byla rodičovská moc obou rodičů omezena, takzvaně ponechána v klidu (§ 61 odst. 1).

Jistě však není nutné zdůrazňovat, že důležité změny v citlivé oblasti rodinného práva nelze rozhodně považovat za výlučný výsledek „demokratické socialistické revoluce“, jak se to snažily prezentovat vládnoucí třídy před „obyčejnými“ lidmi. Při detailnějším pohledu na vývoj, kterým prošly všechny nesocialistické poválečné země Evropy, se totiž zcela jasně ukazuje, že se tyto změny dotkly většiny evropských států a byly tak v podstatě logickou odpovědí na tehdejší vývoj společnosti. Při bližším srovnání s nesocialistickými zeměmi se však o to palčivěji prokazuje, jak enormní měrou zasahoval stát do rodinných záležitostí. Opíral se přitom o velmi nebezpečnou myšlenku, a sice že výchova jedince není jen soukromou záležitostí rodičů, poněvadž představuje významný předpoklad úspěšného rozvoje celku. Jinými slovy, *„dítě za socialismu již není primárně součástí intimní sféry soukromého a rodinného světa a případně transcendentálním zážitkem boží milosti či soukromého štěstí, již se dostalo konkrétní ženě a muži, konkrétní rodině či domácnosti. Je povzneseno do sféry*

---

⁸⁸ KADLECOVÁ, Marta et al. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1. s. 127.

⁸⁹ Při stanovení zákonné domněnky otcovství vycházela osnova z předpokladu, že otcem dítěte, jež se narodilo ve vymezené lhůtě od uzavření manželství a po jeho zániku, bude zpravidla manžel.

⁹⁰ KADLECOVÁ, Marta et al. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1. s. 127.

cílevědomého makrosociálního plánování a dohledu a dokonce i politické angažovanosti každého člena společnosti, v níž rodina působí jen jako abstraktní buňka či líheň, plně podřízena společenské organizaci, takzvaným 'celospolečenským cílům', případně historické nutnosti. “⁹¹

---

⁹¹ NOSÁL, Igor. České dětství v kontextu socialismu a post-socialismu: diskursy a reprezentace. *Sociální studia*. 2002, roč. 7, s. 53–75. ISSN 1212-365X. s. 64.

4 KODIFIKACE TRESTNÍHO PRÁVA

Obecně platí, že trestní právo představuje nedílnou součást právního řádu a přináleží mezi odvětví takzvaného veřejného práva. Cílem, který trestní právo sleduje, je chránit práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, stejně jako i zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky před trestnými činy. Jinými slovy řečeno, trestní právo lze charakterizovat „jako odvětví pozitivního práva, součást právního řádu, systém veřejnoprávních norem regulujících vznik, změnu a zánik trestněprávních vztahů.“⁹²

Trestní právo lze rozlišovat na trestní právo hmotné (materiální) a procesní (formální). Zatímco trestní právo hmotné popisuje znaky trestných činů a stanovuje, jakou sankci (trest či ochranné opatření) – jako následek protiprávního jednání – lze podle zákona uložit,⁹³ trestní právo procesní upravuje trestní řízení, tj. postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.⁹⁴

Demokratické trestní právo je konstituováno na základě odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin, který je mu možné a zároveň nutné vytknout. Někdy se navíc vina ztotožňuje se zavrženíhodností činu. Pro demokratické trestní právo je zároveň příznačné, že se soustředí zejména na ochranu osobnosti člověka, jeho důstojnosti a jeho práv a svobod. Jinými slovy, je-li trestní právo aplikováno v demokratické společnosti na základě demokratických, otevřených a transparentních pravidel a postupů, je pro společnost prospěšné, slouží jí a ochraňuje.

To ovšem neplatí v případě totalitního nedemokratického režimu, který trestní právo v podstatě degraduje na významný nástroj třídního boje, jehož prostřednictvím si režim účinně upevňuje svou vlastní moc, zastrahuje celou

---

⁹² PRÁŠKOVÁ, Helena. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 446 s. ISBN 978-80-7400-456-8. s. 3.

⁹³ ŠÍŇ, Zbyněk. *Tvorba práva. Pravidla, metodika, technika*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 193 s. ISBN 978-80-7400-162-8.

⁹⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 6., aktual. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 10. 2017. Praha: Linde, 2017. 976 s. ISBN 978-80-7502-236-3.

společnost a perzekuuje a likviduje své (otevřené) odpůrce.⁹⁵ I teror lze totiž opřít o právo. Postačí přitom jen vydat, případně upravit několik klíčových zákonů, které budou následně zneužity například při likvidaci odpůrců. I v případě trestního práva tak lze uplatnit všeobecně známé rčení o tom, že trestní právo může být dobrým sluhou, ale zlým pánem.

Poté, co v únoru roku 1948 převzali v tehdejší Československu moc komunisté, nastal v oblasti československého právního řádu naprosto klíčový zlom. Podobný model však nebyl v dějinách žádnou novinkou. Již dříve se uplatnil i v některých dalších zemích sovětského bloku. Konkrétně pro pojetí československého práva je typické čerpání inspiračních zdrojů z marxistické obecné teorie státu a práva v Sovětském svazu.⁹⁶

Obecně platí, že nastoupivšímu totalitnímu režimu se v podstatě nabízejí dvě odlišné možnosti postupu. Buď může naprosto ignorovat veškerou zákonnost a přitom likvidovat své odpůrce, byť je to samozřejmě naprosto mimo rámec veškerých právních norem, nebo může zvolit druhou cestu, která spočívá v tom, že se totalitní vládci snaží převzetí moci v očích lidu ospravedlnit a dodat mu tak zdání legálnosti. Tomuto účelu pak následně přizpůsobují i právní řád. Zatímco první varianta není příliš frekventovaná a objevuje se spíše jen v mimoevropských zemích, tj. v Asii či Africe, druhá varianta, označovaná také jako takzvaný systém legalizované nezákonnosti, je spojována nejčastěji s evropskými společenstvími. A také i pro zde zkoumané období právnícké dvouletky platí, že „*řadou dalších zákonů a i druhořadých právních norem byl vytvořen systém legalizované nezákonnosti, hrubě porušující principy zakotvené v první hlavě Ústavy 9. května.*“⁹⁷

Ihned po Vítězném únoru přijali komunisté sérii zákonů, na jejichž základě mohli, lidově řečeno, odklidit z cesty všechny své protivníky, ideové odpůrce a později dokonce zcela absurdně i své stoupence. Trestnímu právu

---

⁹⁵ KUKLÍK, Jan et al. *Dějiny československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁹⁶ VOJÁČEK, Ladislav. Právo sovětské jako vzor pro československé právo. In SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.) *Encyklopedie českých právních dějin*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 367–378. 12 s. VII. ISBN 978-80-7380-648-4.

⁹⁷ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2. s. 334.

v Československu tak již nadále nebylo možné připisovat primární charakter ochrany společnosti před pachateli trestných činů a činů jinak trestných. Naopak. Právo se stalo nástrojem represe obyvatelstva a likvidace elity. Jako jeden z nejznámějších příkladů vykonstruovaných procesů, kterým padli za oběť také čelní představitelé komunistické strany, bývá uváděn soudní proces s „protistátním spikleneckým centrem“ v čele s Rudolfem Slánským, jenž byl zorganizován ve spolupráci s agenty sovětského ministerstva bezpečnosti. Celkem bylo v rámci tohoto vykonstruovaného monstrprocesu v listopadu roku 1952 vyneseno jedenáct rozsudků smrti a několik doživotních trestů. Hlavním obviněným byl Rudolf Slánský, bývalý generální tajemník KSČ, který byl podobně jako další obvinění donucen k vykonstruovanému přiznání.

Nikdo se proto asi nepozastaví nad tím, že z právnické dvouletky vzešlé trestní normy označil tehdejší ministr spravedlnosti dr. Štefan Rais za „*ostrou a nikdy neselehávající zbraň v boji proti všem pokusům třídního nepřítele rušit naši pokojnou cestu budování socialismu v naší zemi.*“⁹⁸ Současně s tím Rais prohlásil, že staré trestní kodexy byly „*spravedlivě uloženy tam, kam po zásluze již dávno patřily – do historických archivů. Na jejich místo nastoupily nové kodexy, nové nejen svým novým způsobem, stylem a jazykem, ale hlavně a především svým duchem, trestní zákoníky lidově demokratického státu, mohutného pilíře nového, socialistického právního řádu.*“⁹⁹

Jmenovitě takzvané „politické“ případy tak nebyly z hlediska práva trestního posuzovány stejně jako běžné, nepolitické případy. Zjevné odlišnosti se dotýkaly právní kvalifikace činů, souvisejících trestních sankcí i zvoleného postupu a metod orgány činnými v trestním řízení. Touto konstatací není ovšem ještě řečeno vše podstatné. Když prof. František Poláček, vedoucí katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, definoval možné způsoby, jakými se má nový trestní zákoník vypořádat s otázkou viníkova polepšení, aby tak viníkovi zabránil v dalším páchání trestných činů, zachovával pravidla socialistického soužití, působil preventivně výchovně na ostatní členy společnosti a směřoval k jeho polepšení, přesněji uvedl, že se nový trestní kodex

---

⁹⁸ RAIS, Štefan. Ostrá zbraň v boji za vítězství socialismu. *Právník*. 1950, roč. 89, s. 289–291. ISSN chybí. s. 290.

⁹⁹ Tamtéž. s. 289.

musí pustit do boje hned s dvěma druhy viníků. Zatímco tím prvním druhem viníků myslel takzvané nepřátele lidu, tím druhým byli jednotliví porušovatelé společenského soužití. Stěžejní důraz přitom Poláček klad na účel trestu, jímž mělo být zneškodnění nepřátel pracujícího lidu.¹⁰⁰

To lze velmi dobře ilustrovat na příkladu vykonstruovaných procesů vedených po komunistickém převratu v únoru 1948, během nichž nebylo smyslem soudního řízení provést řádný soudní proces, nýbrž odsoudit obžalovaného za trestné činy, kterých se však nikdy nedopustil. Jinými slovy, soudy a jiné justiční instituce se v těchto případech stávaly pouze jakýmsi loutkami moci, případně dokonce přímo jejich zástupci. Takto pojaté politické procesy, které byly jednou z forem realizace oficiální politiky a současně nástrojem, o nějž vládnoucí stran opírala svou moc, jsou napříč všemi diktaturami nutnou podmínkou jejich existence. Bez persekucí a represí by totiž nemohly fungovat ani diktatury. Jednou z nejnázornějších forem zneužití soudního řízení k fyzické likvidaci osob považovaných vládnoucí komunistickou stranou za takzvané „třídní nepřátele“ a „vlastizrádce“, byl proces s dr. Miladou Horákovou, bývalou poslankyní národně socialistické strany, která se stala symbolem boje proti politické zvlí. Spolu s ní bylo ze „záškodnického spiknutí proti republice“ v roce 1950 obviněno ještě dalších dvanáct lidí, ve většině případů představitelů nekomunistických stran. I když podobné procesy nebyly v té době žádnou výjimkou, až tento proces byl inscenován na základě scénáře, který byl uplatňován ve 30. letech v Sovětském svazu. Jako další příklad lze uvést již výše uvedený vykonstruovaný politický proces, oficiálně pojmenovaný jako „Proces s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského“. Pro názornou ilustraci lze připomenout ještě jeden případ, byť ten již časově přímo nespadá do období právníkové dvouletky, přesněji velkou železniční tragédií, ke které došlo brzy ráno na Štědrý den roku 1953 na nádraží v Šakvicích na Břeclavsku a která se stala druhou nejtragičtější v historii českých železnic. Tehdy tu při tragické srážce rychlíku s osobním vlakem zemřelo 106 lidí a na 80 lidí utrpělo zranění (počty obětí se však rozcházejí). K nehodě došlo v důsledku hrubé nedbalosti osádky rychlíku č. 4, který během tohoto osudného dne směřoval do Bratislavy. Pod vlivem přemíry alkoholu posádka lokomotivy 498.033 usnula, a tudíž nemohla vidět návěst „stůj“ před šakvicím nádražím. Rychlík tehdy v plné rychlosti narazil do zadní části stojícího osobního vlaku 718.

---

¹⁰⁰ POLÁČEK, František. Trestný čin. *Právník*. 1950, roč. 89, s. 61–71. ISSN chybí. s. 70.

Již forma zprávy, která se objevila v dobových denících, nasvědčovala snaze na nehodu příliš neupozorňovat. Snahou bylo především neupozorňovat na problémy státních drah na dlouhodobý charakter problémů. Nehoda tak nikdy nebyla otevřeně politizována, což si lze vysvětlit událostmi v Československu v roce 1953, zejména nespokojeností po měnové reformě a projevy nesouhlasu s násilnou kolektivizací. Fakt, že tím došlo k notnému otřesení důvěry v režim, již nechtěl režim dál přiživovat tím, že by ještě informoval o podobně tragických událostech.

Rozsudek nad viníky byl vynesena 17. července 1953 lidovým trestním soudem v Brně. Strojvedoucí parní lokomotivy a zároveň člen KSČ Ambroz Růžička, který v pracovní době požil minimálně litr těžkého červeného vína a na vzniku nehody nesl největší podíl viny, byl odsouzen pro trestný čin obecného ohrožení podle § 192 odst. 1, 2, písmena a), b), c) trestního zákona jen k pěti letům vězení. Topič byl odsouzen ke 4 letům a vlakvedoucí, který nesledoval trať, k 3 letům. Z toho je zcela zřejmé, že vynesení rozsudků předcházelo trestním řádem upravené trestní řízení. Jelikož byl strojvedoucí Růžička původem z dělnické rodiny a současně byl členem KSČ, čelil pouze obžalobě z obecného ohrožení z nedbalosti. Pokud by tomu tak ovšem nebylo a Růžička by byl pro svůj dělnický původ označen za „třídně nespolehlivého“ jedince, podléhal by trestu odnětí svobody v délce trvání 25 let, případně by mohl být dokonce odsouzen k trestu smrti. Jeho čin by byl totiž posuzován jako trestný čin sabotáže podle § 85 odst. 3 písm. c) trestního zákona č. 86/1950 Sb., neboť jeho činem byl ohrožen život mnoha lidí a jeho čin měl navíc za následek smrt. Ale toto je pořád jen jeden jediný z nekonečné řady důkazů aplikace „státu opatření“. Nebylo totiž žádnou výjimkou, pokud bylo o trestech smrti rozhodnuto ještě předtím, než vůbec k nějakému soudnímu jednání došlo. Zdeformování socialistické zákonnosti bylo v podstatě zapříčiněno přečehovanou úlohou trestní represe, nesprávně zdůrazňovanou potřebou jejího zotřování aj.

4.1 Zákon na ochranu lidově demokratické republiky

Postupně byly přijímány zákony č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, č. 232/1948 Sb., o státním soudu, č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, a č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, které v podstatě jen znovu a znovu potvrzovaly, že komunistický režim neměl a dodnes nemá slovo demokracie ve svém pokrouceném slovníku.

Právě zákonem č. 231/1948 Sb. ze dne 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky získal nový režim po únoru 1948 zvláštní represivní zmocnění¹⁰¹ a na prvním místě chtěl svými přísnými tresty působit preventivně. Platnost tohoto nechvalně známého zákona skončila 1. srpem 1950. V souvislosti s jeho přijetím se často hovoří o tom, proč byl vůbec přijat, když zde existoval zákon téměř totožného názvu z období první republiky. Přesněji řečeno, oba zákony se lišily názvy, přičemž druhý jmenovaný postrádal sousloví „lidově demokratické“. V rámci odůvodnění bylo zdůrazněno, že předmnichovské Československo, tedy první republika, bylo naprosto jiným státem,¹⁰² tedy státem tolik kritizované buržoazie, státem „vykořisťovatelů“, jak jej nazývali představitelé komunistické ideologie. Nový lidově demokratický stát tak přinejmenším z ideologických důvodů již nemohl být chráněn podle stejného právního předpisu.

Zákon přijalo již nové Národní shromáždění, vzešlé z nedemokratických, nesvobodných a zmanipulovaných voleb, dne 6. října 1948 (společně se zákonem, jímž vznikl Státní soud, který v pozdější době sehrál smutnou úlohu v politických procesech) a ve Sbírce zákonů byl vyhlášen 16. října 1948, přičemž účinnosti nabyl osmým dnem po vyhlášení. Stal se tak dobře fungující zbraní v rukách ministrů a soudců namířenou proti všem odpůrcům režimu. Ale vzhledem k tomu, že byl přijat parlamentem, který nevzešel ze svobodných a demokratických voleb, bylo zřejmé, že nikdy nevyjadřoval vůli většiny populace, která by s perzekuováním svých spoluobčanů nikdy nesouhlasila.

---

¹⁰¹ KABELE, Jiří. *Z kapitalismu do socialismu a zpět: Teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1127-9. s. 181.

¹⁰² KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6. s. 147.

Zákon obsahoval některé „trestné činy“, které byly v československém právu dosud jednou velkou neznámou. Zároveň stanovil mnohem přísnější tresty než dosavadní zákon na ochranu republiky z roku 1923. Umožňoval například stíhat československé občany jako „nepřátele lidově demokratického režimu“, stejně jako i za činnost v demokratických společnostech. Jinými slovy řečeno, zákon na ochranu lidově demokratické republiky se stal jedním z nástrojů první etapy masové politické perzekuce, jež sloužila k zajištění únorového převratu 1948 na straně jedné a k prosazení komunistického monopolu do všech oblastí společenského života na straně druhé.¹⁰³

Zákon čítal 72 paragrafů rozdělných do V hlav (Hlava I. – Trestné činy proti státu; Hlava II. – Trestné činy proti vnější bezpečnosti státu; Hlava III. – Trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu; Hlava IV. – Trestné činy proti mezinárodním vztahům; Hlava V. – Ustanovení společná a závěrečná). Úvod neobsahuje preambuli, nýbrž jen jednu jedinou větu, která konstatuje, že: „*Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně.*“¹⁰⁴

Tím dodnes nejdiskutovanějším byl § 1 (Hlava I. – Trestné činy proti státu) zakotvující podstatu trestného činu velezrady, která byla ve sledované době považována za jeden z nejtěžších zločinů vůbec. Tímto paragrafem byla chráněna samostatnost, územní celistvost a ústavní jednota republiky, dále její lidově demokratické zřízení, společenská a hospodářská soustava zaručená ústavou a ústavní činnost prezidenta republiky a dalších ústavních činitelů, jako je například jeho náměstek. Velezrada mohla být vedle útoku na život ústavních činitelů, vyděračství, válečného škůdnictví, tělesného poškození ústavních činitelů trestána i smrtí. Fakt, zdali bylo u zločinu velezrady užito násilí, přitom nebyl nijak akcentován. To je zřejmý rozdíl v porovnání se zločinem přípravy úkladu o republiku dle § 1 zákona na ochranu republiky, jenž jako jeden ze znaků trestného činu vyžadoval násilí. Skutková podstata trestného činu velezrady upravená zákonem č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, byla později

---

¹⁰³ KOUDELKA, František et al. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989: statistický přehled*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 12. ISBN 80-85270-24-2. s. 93.

¹⁰⁴ *Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky*. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s.a. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=1948>>.

přijata také trestním zákonem z roku 1950. Dále se zde uvádí, že viníkovi, který spáchal zločin velezrady za branné pohotovosti státu, nebo v době jeho ozbrojeného napadení, nebo byla-li ke spáchání zločinu velezrady použita branná moc či jiný obdobný sbor, popřípadě pokud se zde vyskytuje jiná, zvláště přitěžující okolnost, hrozil viníkovi vedle trestů na svobodě a majetku dokonce i trest smrti. Zákon již ale blíže nespecifikuje, jak „zvláště přitěžující okolnosti“ definovat. Neděje se tak dokonce ani v § 64 (Výklad některých pojmů). Takováto formulace je tedy velmi neurčitá a vágní a jako taková je naprosto nepřijatelná, obzvláště v kontextu skutečnosti, že se v tomto případě jednalo o nezvratný soud, tedy o možnost vynesení trestu smrti. To také v praxi vedlo k naprosté libovůli, s jakou si toto ustanovení vykládala tehdejší soudní praxe. Pro ilustraci lze uvést, že za zločin velezrady byl považován dokonce i pokus o přechod státních hranic, který však měl být stíhán podle § 40 (Neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu). Na základě § 40 totiž mohl být občan potrestán pro zločin těžkým žalářem od 1 roku do 5 let. Prostřednictvím používání této notoriety tak byli naprosto nepřiměřeně perzekuováni zejména ti občané, kteří odmítali vyjadřovat souhlas s děním ve státě.

4.2 Zákon o táborech nucené práce

Panuje obecná shoda, že osobní svoboda je považována za základní zásadu všeobecné svobody. Zbavit osobní svobody tak může člověka pouze soud a to pouze za předpokladu, že spáchal trestný čin. Tímto pravidlem se však ve skutečnosti řídí pouze a výhradně demokratické právní řády. Po únoru 1948 se tak tato zásada na dlouhá léta ocitla v propadlišti dějin, neboť KSČ sáhla prostřednictvím státních orgánů, které byly zcela v její moci, k tomu nejbrutálnějšímu opatření, jaké nemá v českých a československých dějinách obdoby. Určitou paralelu lze najít pouze v nacistických koncentračních táborech. Nově tak totiž bylo možné omezovat člověka na svobodě bez soudu, pouhým správním aktem – a odvést ho do tábora nucených prací,¹⁰⁵ kde s ním bylo pro jeho demokratické smýšlení zacházeno jako s tím nejhorším zločincem.

---

¹⁰⁵ Podle původního záměru měly být tábory nucených prací označovány jako výchovná pracovní střediska. Toto kolísání používaných názvu se však nutně muselo odrazit také na značně nejasné představě o jejich charakteru (BORÁK, Mečislav, JANÁK, Dušan. *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. 285 s. ISBN 80-902075-4-5. s. 143.).

A právě 25. září 1948 byl také schválen zákon o táborech nucené práce (zákon č. 247/1948 Sb. o 12 paragrafech), jimiž prošlo na dvacet tisíc občanů. Účinnosti nabyl dnem vyhlášení, tj. 17. listopadu 1948. Tábory zřizovalo ministerstvo vnitra, přičemž to mohlo svou působnost přenést také na krajské národní výbory. V roce 1951 pak přešly do pravomoci ministerstva spravedlnosti. Osoby, které mohly být do těchto táborů zařazeny, byly určeny § 2. Tento paragraf však byl celkově příliš vágní a do táborů nucené práce tak bylo v podstatě možné umístit v podstatě kohokoli. Nesouhlas s politikou KSČ tak byl téměř zaručenou „jízdenkou“ právě do tábora nucené práce. Ta mohla být dokonce udělena i soukromým zemědělcům, kterým se nedařilo naplnit dodávky, u nichž však bylo již dopředu zřejmé, že jsou v podstatě nesplnitelné.

Tábory nucených prací bylo možné rozdělit do čtyř různých skupin. Vedle sběrných táborů (takzvaných shromaždišť) to byly zvlášť tábory pro muže, zvlášť tábory pro ženy a nakonec i tábory společné pro obě pohlaví. Ve většině případů vznikaly tam, kde se stát potýkal s nedostatkem pracovní síly. Zákon tak poměrně hravě vyřešil dva palčivé problémy najednou: pomohl získávat nové pracovní síly zejména pro těžký průmysl a do dolů a navíc se „elegantně“ vypořádal s odpůrci režimu. Případně se tímto zákonem dokonce podařilo vyřešit ještě i třetí záležitost. Umístění „politicky nespolehlivých“ osob do tábora nucených prací totiž bylo přímo spojeno s nuceným vyklizením bytu zařazené osoby dle § 4, do kterého se již nebylo možné po propuštění znovu vrátit. Stanoveno totiž bylo odlišné místo pobytu, neboť tyto osoby měly po propuštění zakázán pobyt v určitém okrsku. Touto cestou tak byl v podstatě naplňován požadavek na vyčištění velkých měst od reakce, byť ve skutečnosti se tuto akci podařilo zrealizovat jen v nepatrném rozsahu. Záměrem této akce bylo postarat se o vyhnání mnoha set rodin buržoazního původu do příhraničních obcí, případně o jejich několikaletou internaci právě v táborech nucené práce s přikázanou manuální prací v dolech, hutích atd. Získané majetky pak mohly být přidělovány takzvaným nomenklaturním kádrům, tedy politicko-administrativní vůdčí elitě.

Tento zákon, na jehož přípravě se největší měrou podílelo ministerstvo vnitra, patřil mezi první zákony, jež komunistická vláda po únoru 1948 kodifikovala a obratem uvedla v praxi. Osnova zákona byla schválena při příležitosti konání 15. schůze vlády 5. října 1948. Ústavy nucených prací sice

nebyly v tuzemských právních dějinách žádné novum a existovaly již v období monarchie, ale do té doby bylo běžnou praxí, že jejich význam spočíval v ochraně společnosti před pachateli trestných činů, případně před takzvanými asociály – tuláky, kočovníky, prostitutkami, žebráky, homosexuály, kverulanty, pachateli dopravních nehod, duševně nemocnými aj. Zákon o táborech nucených prací však představoval „právní zbraň“ proti režimu nepohodlným osobám, které se sice nedopustily žádného trestného činu, přesto byly představiteli nové moci považovány za nepřátele, a to buď pro svoji politickou minulost, nebo pro svůj sociální původ. Bezprostředním impulsem zřízení táborů pak byly události při pohřbu prezidenta Beneše.¹⁰⁶ Jejich existenci definitivně ukončil až zákon č. 102/1953 Sb., který však i přes formální zrušení táborů nucené práce a zavedení nápravných opatření v trestním právu správním byl i nadále řazen k právním základům nucené práce v Československu.

4.3 Právní normy přijaté na základě právníkové dvouletky

Ve srovnání s předchozím obdobím se nyní jasně ukazuje, že nesystematické přizpůsobování právního řádu novým politickým podmínkám bylo v období právníkové dvouletky vystřídáno rozsáhlými a systematickými přeměnami československého právního řádu, které se pochopitelně dotkly také kontroverzní legislativy v oblasti trestního práva. S ohledem na politickou situaci je zřejmé, že sovětizaci práva se nevyhnulo ani československé trestní právo. Výsledky právníkové dvouletky tak velmi negativně ovlivnily československý právní vývoj na další desetiletí. A dokonce i současná doba se nadále potýká s některými juristickými problémy, které jsou tíživým dědictvím právníkové dvouletky. Nikdy totiž nepřestalo platit, že necitlivé, umělé zásahy do právního vývoje si vždy a za všech okolností dříve či později vyžádají svou tíživou daň. V případě trestního práva byly v období právníkové dvouletky přijaty následující trestněprávní kodexy: č. 86/1950 Sb. – trestní zákon, č. 87/1950 Sb. – trestní řád, č. 88/1950 Sb. trestní zákon správní a č. 89/1950 Sb. – trestní řád správní.¹⁰⁷

¹⁰⁶ BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory, 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost. In KAPLAN, Karel. *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. s. 7–75. ISBN 80-85270-06-4. s. 38.

¹⁰⁷ VOREL, Jan, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl II. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. 311 s. ISBN 80-86621-05-7. s. 18–21.

4.3.1 Trestní zákon

Jako první byly dne 12. července 1950 přijaty trestněprávní kodexy, tj. trestní zákon (zákon č. 86/1950 Sb.) a trestní zákon správní (č. 88/1950 Sb.), oba přijaté na návrh ministerstva spravedlnosti. S novým trestním zákonem, považovaným za vrchol kodifikačního úsilí ve směru trestní represe, se také kompletně proměnil náhled na účel trestního práva. Teorií pak byl tento zákon považován za splnění úkolu uloženého legislativě IX. Sjezdem KSČ.¹⁰⁸

Zatímco primárním cílem této normy bylo ochránit totalitní systém, likvidovat odboj a odstraňovat neloajální občany, samotným účelem trestu mělo být „zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, zabránit pachateli v dalším páchání trestných činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití.“¹⁰⁹ Z toho je také zřejmý odklon od středoevropské právní kultury a následování sovětského vzoru. Kdyby mělo být tehdejší trestní právo charakterizováno pouze dvěma slovy, byla by to zaprvé nepochybně třídnost a zadruhé represivnost. Stěžejní důraz byl přitom kladen na ochranu lidově demokratické republiky, jejích orgánů, představitelů a zřízení. Lidský život a zdraví, obecně uznávané za nejvyšší hodnoty – pro komunisty však hodnoty podřadné, byly na dlouhou dobu zcela upozaděny. Stejně to bylo i v případě svobody, lidské důstojnosti, nedotknutelnosti, soukromí atd. Základním východiskem se proto stala teze, že zájem celku (státu, národa) je nadřazen zájmům jednotlivce.

Zákon sestával ze dvou částí, přičemž první z nich upravovala základy trestní odpovědnosti, působnost trestních zákonů, systém trestů, zánik trestnosti a trestu, ochranná opatření a ustanovení společná. Zvláštní část zákona, jež formulovala jednotlivé skutkové podstaty trestných činů, pak byla rozdělena do deseti hlav.

Zákon nově opustil od dosavadního dělení soudně trestných deliktů na zločiny, přečiny a přestupky a v § 2 zavedl jednotný pojem – tj. trestný čin,

¹⁰⁸ VEBER, Václav. *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. 374 s. ISBN 978-80-7395-786-5. s. 267.

¹⁰⁹ ČERNÝ, Petr. *Právní ochrana před extremismem*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 256 s. ISBN 978-80-7400-053-9. s. 41.

kterým se označovalo pro společnost nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil. Zároveň kromě formální podmínky musel být naplněn také znak materiální. Aby mohl být nějaký čin prohlášen za trestný, byla potřeba zavinění, přičemž zavinění mohlo mít formu úmyslu nebo nedbalosti. Při úmyslném zavinění se dále rozeznával úmysl přímý a nepřímý (eventuální), při nedbalosti pak nedbalost vědomá a nevědomá.

Mezi formální znaky trestného činu, přesněji mezi znaky obecné, které jsou společné všem trestným činům, patřily vlastnosti pachatele trestného činu, například jeho věk a přičetnost. Trestně odpovědný byl ten, kdo v době spáchání trestného činu dovršil 15. rok věku. Nepřičetností (trestní neodpovědností) se pak rozumí stav, kdy pachatel trestného činu nebyl pro duševní poruchu schopen rozeznat nebezpečnost svého jednání pro společnost a/nebo ovládat své jednání. V tomto zákoně byly upraveny následující formy trestné činnosti, tj. dokonany trestní čin, pokus, spolupachatelství, návod a pomoc ke spáchání trestného činu.

I když byla rozvíjena zásada trestního zákona, že výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost, nic to neměnilo na tom, že i nadále byli zneškodňováni nepřátelé lidu a lidově demokratické republiky, o čem svědčí i § 17 odst. 1 písm. a), kde je účelem trestu právě „zneškodnit nepřátele pracujícího lidu“.¹¹⁰ Trestní zákon z roku 1950 rozlišoval tresty hlavní a vedlejší. Jako hlavní tresty uváděl: trest smrti – trest odnětí svobody – nápravné opatření. Nadto trestní zákon znal také trest vyloučení z vojska – zákaz pobytu – uveřejnění rozsudku – ztrátu státního občanství.¹¹¹ Vedlejší trest mohl být uložen pouze s trestem hlavním. Zvláštní úpravu mělo trestání mladistvých. Prostředkem k dosažení účelu zákona byla v případě tohoto zákona i ochranná opatření.

---

¹¹⁰ VEBER, Václav. *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. 374 s. ISBN 978-80-7395-786-5. s. 267.

¹¹¹ SOLNAŘ, Vladimír. Tresty a ochranná opatření: Systém československého trestního práva. 1. vyd. Praha: Academia, 1979. 216 s. ISBN chybí. s. 37. Solnař je rovněž autorem díla nazvaného *Systém českého trestního práva jakožto vědecké zpracování materie trestního práva hmotného*, které lze považovat za naprosto zásadní a nejvýznamnější práci rozebírající československou nauku trestního práva a trestně právní legislativy prvorepublikové, stejně jako i, a což je pro zde předkládanou práci zásadní, legislativy po roce 1948. Dagmar Císařová (CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945–1989. In SOUKUP, Ladislav (ed.). *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945–1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. s. 209–225. ISBN 80-246-0217-2. s. 209–225.) je v této souvislosti přesvědčená, že Solnařovy monografie dodnes platí za velmi cenný studijní materiál v oblasti trestního práva i při rozboru problémů obecné části trestního práva, neboť Solnaře ve zformulování této materie zatím nikdo další nepřekonal.

Spolu s dalšími nedostatky je možné trestnímu zákonu vytknout také vágnost jednotlivých ustanovení. Vlastní vymezení skutkové podstaty bylo poměrně velmi široké, což vedlo k nejednotnosti judikatury. S jistou rozpolceností se však potýkala celá socialistická trestněprávní nauka. Sice hlasitě proklamovala detailizaci skutkových podstat trestných činů, tedy jejich dostatečně určité, přesné a jasné vyjádření, ale zároveň oceňovala výhody velmi obecné, široké a vágní formulace těchto skutkových podstat. Platnost trestního zákona skončila 1. ledna 1962.¹¹²

4.3.2 Trestní řád

Za právnické dvouletky byl vypracován také zákon č. 87/1950 Sb, o trestním řízení soudním (trestní řád), který byl nejprve dlouhá léta bezvýhradně obdivován. Teprve mnohem později se jasněji ukázaly i značné nedostatky tohoto zákonodárného díla. Trestní řád byl podobně jako i trestní zákon vypracován ve velmi krátké době a byl připraven ještě s poměrně malou znalostí sovětského práva. Mnohdy tak bylo zcela mechanicky přejímáno to, co bylo známo. Zároveň byly oba zákony připraveny ještě za intenzivního vlivu buržoazních zákonů, včetně jejich osnov a formulací. Jak již bylo zmíněno, trestní řád nabyl účinnost společně s trestním zákonem dne 1. srpna 1950 a v Československu platil až do roku 1956. Tímto zákonem byly také zrušeny všechny doposud platné trestní řády, přičemž trestní řád nově platil také pro vojenské soudnictví.

Již v § 1 odst. 2 trestní řád popisoval projednávání trestních věcí, jež se „*má dít tak, aby vychovávalo občany k ostrážitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí.*“¹¹³ Soudci ruku v ruce s prokurátory, vyšetřovateli a obecně všemi realizátory komunistického práva uplatňovaného na odpůrcích režimu KSČ pečlivě naslouchali projevům vůdců státu, jimiž byli vyzýváni k nekompromisnímu teroru. Dosažení účelu zákona mohlo být ze strany občanů dosaženo dvěma různými způsoby, tj. zaprvé oznámením trestného činu a zadruhé vypovídáním jako svědek.

¹¹² KOUDELKA, František et al. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989: statistický přehled*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 12. ISBN 80-85270-24-2. s. 125.

¹¹³ Důvodová zpráva k návrhu zákona (převzato z komentáře VEBERA, Václav. *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. 374 s. ISBN 978-80-7395-786-5. s. 267.).

Trestní řád se členil na hlavy, přičemž obsahoval devět hlav a 326 paragrafů. Zřejmou snahou bylo v maximální možné míře zjednodušit trestní řízení tak, aby bylo přístupnější nejen soudcům z lidu, ale i právním laikům. To ale v konečném důsledku zapříčinilo naprostou absenci celé řady formálních ustanovení, záruky práv obviněného a obžalovaného nevyjímaje. Dělo se tak v souladu s požadavkem, aby bylo trestní řízení oproštěno od zbytečného formalismu. A právě touto cestou, tímto přístupem se dařilo zneužívat trestní postih vůči osobám, které byly domácímu režimu nepohodlné a které tak mohly být pro režim potenciálně nebezpečné. Snaha o cílené zjednodušení a odformalizování procesních pravidel, zvýšení čitelnosti trestních norem směrem k veřejnosti a nakonec i o větší předvídatost rozhodnutí soudu, to vše se velmi neblaze projevilo na samotné vyšetřovací praxi, která v podstatě inklinovala k inkvizičnímu procesu, během něhož bylo vypuštěno právo obviněného nevyprávět. Výpověď byla naopak povinná, přičemž obviněný se nemohl předem seznámit s trestním spisem, který byl proti němu veden.

Základní demokratické zásady trestního práva tak trestní řád zachovával skutečně jen velmi formálně. V hlavních zásadách trestního řádu se vedle zásady ústnosti objevila také zásada materiální pravdy. Jinými slovy, nešlo tedy o zavedení zákonného důkazního práva, nýbrž o formulaci ustanovení, podle něhož by bylo možné jako důkaz použít vše, co by přispívalo ke zjištění materiální pravdy.

Po obecných ustanoveních v hlavě I. následovalo rozdělení trestního řízení na jednotlivé úseky. Dominantní částí trestního řízení bylo učiněno přípravné řízení, v němž měl klíčové postavení prokurátor (státní, případně okresní; pro vojenské trestné činy byl příslušný vojenský prokurátor), jehož úkolem bylo bdít nad spravedlivým potrestáním pachatelů a dbát o výkon trestů jim uložených. Zatímco jeho činnost nemohla být kontrolována nezávislými a nestrannými soudy, sám prokurátor kontroloval soudní rozhodnutí, zdali byly zákony vykládány jednotně. Tím byla výrazně oslabena práva obviněného i dalších osob. Prokurátor rozhodoval o vazbě, stejně jako i nařizoval domovní prohlídku, dával příkaz

k otevření domovní zásilky aj.¹¹⁴ Výjimku z těchto pravomocí představoval pouze příkaz k zatčení, o jehož vydání rozhodoval soud. Prokurátor pouze podal návrh. V neposlední řadě pak byla posílána oprávnění policie na jedné straně a oslabena práva obhajoby na druhé straně. Tím se tak tento nový trestní řád v podstatě znovu vrátil do doby před rokem 1918. V souvislosti s policií je třeba zmínit ještě i velkou personální „očistu“, k níž došlo ve Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1950, tedy právě v období sledované právnické dvouletky. Valná většina zkušených kriminalistických odborníků byla jako mávnutím ruky nahrazena „mladými dělnickými kádry“, před které byl postaven nový úkol, tj. hon na špiony, reakcionáře, keřase (tj. překupníky vydělávající značné obnosy díky nedostatku zboží) a další nepřátele nového lidově demokratického lidu.

4.3.3 Trestní zákon správní

Pro úplnost je nutné věnovat pozornost také trestnímu zákonu správnímu, který upravoval přestupky. Trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. ze dne 12. července 1950 nabyl účinnosti dnem 1. srpna 1950. Ještě před jeho přijetím však bylo zrealizováno šetření o tom, které normy vlastně spadají do jeho působnosti. Důvodová zpráva přitom vypočítala 200 norem, které byly přijetím tohoto zákona zrušeny.

Právnická dvouletka v podstatě také prosadila svébytnost správního trestání. Podle tohoto zákona (§ 2) byly například postihovány některé méně závažné formy protispolečenské jednání, označované v zákoně jako přestupky. § 134 pak upravoval přestupky proti mravnosti. Těžko však soudit, co přesně se oním porušením mravnosti rozumělo. Opět i tady se totiž ukazuje, jak se vše odvíjelo pouze a jenom od posouzení národního výboru, který měl podle zákona č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním, pravomoc ke stíhání přestupků. Jako chování porušující mravnost pohoršlivým způsobem tak mohly být ve své době označeny například projevy důvěry mezi homosexuální dvojicí, k nimž došlo kdesi na veřejném místě. Homosexuální styk by už ale v tomto případě bylo nutné posuzovat jako trestný čin.

---

¹¹⁴ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945–1989. In SOUKUP, Ladislav (ed.). *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945–1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. s. 209–225. ISBN 80-246-0217-2. s. 224.

O jejich spáchání přitom stejně jako i o uložení trestů (buď uložení pokuty, nebo dokonce trestu odnětí svobody, a to až na 14 dní) za jejich spáchání rozhodoval národní výbor, obvykle okresní, případně těž místní. Jednalo se tudíž o mimosoudní formu postihu a samozřejmě také o represii namířenou vůči nepohodlným osobám. Jen pro připomenutí, za přestupek byla odpovědná osoba starší 15 let, jež nebyla v době spáchání přestupku nepřičetná.

Svou strukturou trestní zákon správní připomínal trestní zákon a byl také rozdělen na část obecnou a část zvláštní. Účelem zákona bylo chránit lidově demokratickou republiku, stejně jako i její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce, kteří měli být vychováváni v duchu myšlenky socialistického soužití.

4.3.4 Trestní řád správní

Nechvalně známým zákonem o trestním řízení správním č. 89/1950 Sb. byla sjednocena rozdílná úprava hmotného práva správního a trestního řízení správního a derogovány¹¹⁵ až doposavad platné normy. Zákon nabyl účinnost 1. srpna 1950 a zrušen byl 1. července 1961.

Rozhodování o přestupcích bylo svěřeno národním výborům, respektive jejich trestním komisím a odborům, čímž však vznikaly časté aplikační problémy. Orgány národních výborů se totiž běžně skládaly z laiků, kteří neměli ani elementární znalosti trestního řízení. Rozhodnutí národních výborů tak byla nanejvýš rozporuplná, přičítají se i těm nejzákladnějším nárokům na výkon spravedlnosti. Citelně se tak v této oblasti projevíly mnohé nedostatky, které byly důsledkem připravených změn. Rozhodovací pravomoc o závažnějších přestupcích na soudy tak byla přenesena až v roce 1953 – zákonem č. 102/1953 Sb., kterým se měnila a doplňovala některá ustanovení trestního práva správního.

Zákon byl rozdělen do devíti hlav. Na obecná ustanovení navázala řada paragrafů, které svěřovaly rozsáhlé pravomoci národním orgánům. Ty pak mohly

---

¹¹⁵ Derogace, tedy zánik platnosti právní normy.

rozhodovat o uvalení vazby, o omezení pohybu obviněného, nařizovat domovní prohlídku aj. Další hlavy zákona upravovaly jednotlivé formy řízení.

Vůbec poprvé v poválečném období v totalitním centralizovaném společenském systému došlo právě tímto zákonem také k tomu, že byl pro rozhodování odvolacích orgánů vyloučen zákaz *reformatio in peius* (rozhodnutí k horšímu v odvolacím řízení).

4.3.5 Zákon na ochranu míru

Jako poslední bude zmíněn zákon ze dne 20. prosince 1950, č. 165 Sb., na ochranu míru, tedy zákon, jenž sloužil při politických procesech v 50. letech. Účinnosti nabyl 24. prosince 1950. I když tento zákon platil ještě i v roce 2010 (zrušen byl až 1. ledna 2010 v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku), naštěstí po pádu komunistického režimu už skutečně neplatilo, že by se našel někdo, kdo by chtěl na jeho základě konstruovat smyšlená obvinění a rozpoutávat zinscenované procesy v rámci jím ovládané justice.

Na nutnosti přijetí zákona, jenž by proklamoval důslednou ochranu míru a zároveň odsuzoval každého, kdo by jakýmkoli způsobem podněcoval k válce, válku propagoval nebo válečnou propagandu jinak podporoval, se shodli představitelé států sovětského bloku při příležitosti konání světové konference komunistických stran ve Varšavě.

Současně je třeba podotknout, že zákon na ochranu míru se stal lex specialis k trestnímu zákonu 1950. Úvodní část tohoto zákona byla skrz naskrz prostoupena ideologií a frázemi o tom, jak je nutné chránit mír. V normativní části zákona byly obsaženy již jen dva paragrafy, přičemž druhý z nich upravoval toliko nabytí účinnosti. § 1 pak vnesl do trestního práva novou skutkovou podstatu trestného činu proti míru. Toho se dopustil každý, kdo se pokusil rozrušit mírové soužití národů tím, že jakýmkoli způsobem podněcoval k válce, propagoval válku anebo válečnou propagandu jinak podporoval. Pachatel přitom mohl být dle § 1 odst. 2 potrestán odnětím svobody na 1 až 10 let.

5 KODIFIKACE PŘESTUPKOVÉHO PRÁVA

5.1 Pojetí přestupků v zákoně č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, a příslušnost v řízení o přestupcích v zákoně č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním

Obecně platí, že právní úprava přestupků (tj. podle trestního zákona správního č. 88/1950 Sb. činů, které jsou pro společnost nebezpečné, avšak stupeň jejich nebezpečnosti je v zásadě nižší než u trestných činů)¹¹⁶ dokládá, jak často může docházet ke změně zákonů. Pro ilustraci lze uvést například rok 2016, kdy bylo potřeba vzít v potaz tři různé podoby zákona o přestupcích. Zatímco ještě na začátku toho roku platil zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, již v polovině roku byl podstatně novelizován, a to zákonem č. 204/2015. A v témže roce byl pak ještě schválen také zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, jenž měl nabýt účinnosti zhruba o 10 měsíců později, přesněji k 1. 7. 2017, a který předcházející úpravu zcela zrušil atp. Stav právní nejednotnosti, roztržičnosti a nesourodnosti úpravy přestupků však trval i v období právníkové dvoutletky. Také v tomto období se totiž úloha správního trestání všelijak měnila, a to především v závislosti na proklamovaných ideologických přeměnách a vnitropolitických poměrech. Až do roku 1950 byly využívány některé dřívější předpisy, které v mnoha případech pocházely ještě ze starého Rakouska, přičemž ale pochopitelně byly doplněny o nové úpravy, které kladly důraz zejména na přímé násilí. V tomto ohledu je možné jmenovat například zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce.

Když pak únorové události roku 1948 definitivně rozhodly o porážce reakce, bylo možné přikročit také k pracím na kodifikaci trestního práva správního. V úpravě po roce 1948 je jasně patrné, že veškeré zákony z této doby nepokrytě sloužily komunistické moci a že měly chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití tak, jak velí například § 1 zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona (též § 1 zákona č. 88/1950 Sb., trestní zákona správního). Ostatně již bylo opakovaně uvedeno, že ke kodifikaci bylo

¹¹⁶ BYSTRŽINA, Ivan, LAKATOŠ, Michal. *Některé otázky teorie práva*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství ČAV, 1960. 246 s. ISBN chybí. s. 188.

přistoupeno ihned po únoru 1948. Daného úkolu, jehož cílem bylo vypracovat jednotný kodex zahrnující nejen trestní právo správní, ale i trestní řízení správní, se v tehdejší době ujalo ministerstvo vnitra.

Zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon, který nabyl účinnosti dne 1. 8. 1950, byl zrušen zákon č. 117/1852, zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích. To znamenalo, že nový trestní zákon zrušil rozdělení deliktů na zločiny, přečiny a přestupky tak, jak je znal starý trestní zákon.¹¹⁷ Společně s tím nastal též konec soudních přestupků. Jako důvod pro zrušení třídění trestných činů bylo uvedeno, že se jednalo o počínání nezřídka velmi nahodilé, jež navíc plně nevystihovalo stupeň nebezpečnosti činu pro společnost.¹¹⁸ Dlužno připomenout, že takto koncipované zdůvodnění je poněkud liché, neboť hlavní znak, jenž odlišuje zločin od přečinu i přestupku, má povahu zlého úmyslu pachatele k trestnému činu. Fakt, že byly přestupky vypuštěny z trestního zákona, v praxi znamenal, že po zhruba 150 letech soudní přestupky jako takové zanikly. Právní úprava už pak s nimi nikdy nepočítala.

V rámci dvouletky tak byly přijaty zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, a zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním, které nepokrytě sloužily komunistické moci. Trestní zákon správní sice legální definici pojmu přestupek neobsahoval, přesto však vůbec poprvé přestupky zakotvil jako méně nebezpečné delikty v samostatném právním předpise. Nutno rovněž dodat, že v podstatě kopíroval strukturu trestního zákona. Tento zákon stanovil, že jako přestupky se stíhají ty činy, které nejsou trestné podle trestního zákona soudního. Byl rozdělen na obecnou část, která řešila definice přestupků a trestů, a dále na zvláštní část.¹¹⁹ Delikty zde byly rozděleny v závislosti na důležitosti chráněných zájmů. Těmi byly hospodářské zájmy státu, práce, zdraví lidu a zásobování, veřejný pořádek, brannost, „kulturní život pracujících“ a nakonec i občanské soužití. K jejich spáchání bylo nutné úmyslné zavinění, případně nevyžadovalo-li spáchání přestupku úmysl, byl pachatel trestně odpovědný i v případě, že nezachoval opatrnosti, jakou na něm společnost požadovala (§ 4).

---

¹¹⁷ Národní shromáždění republiky Československo 1948–1954, tisk 472, část č. 9. [online]. Parlament České republiky, 3. 11. 2016 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm>.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 694 s. ISBN 978-80-7380-575-3. s. 622–642

Podle trestního zákona správního byly stíhány jako přestupky činy, které nebyly trestné podle trestního zákona soudního. I přes skutečnost, že byl trestní zákon správní zamýšlen coby úplný kodex přestupků, skutkové podstaty přestupků zůstávaly upraveny také v některých dalších zákonech.

Jednotlivé skutkové podstaty byly ve většině případů koncipovány ve velmi obecném měřítku. Přestupky stíhaly národní výbory, tj. volené orgány bez znalosti práva, které dokonce mohly za přestupky ukládat tresty odnětí svobody až na dva roky, jako věcně příslušné orgány.¹²⁰ S použitím § 12 odst. 3 trestního zákona správního bylo možné uložit trest odnětí svobody na tři měsíce až dva roky, pokud bylo ze způsobu spáchání přestupku patrné, „že jím byl nebo měl být projeven nepřátelský postoj k lidově demokratickému řádu republiky nebo k její socialistické výstavbě.“¹²¹ Dále bylo stanoveno, že „lze uložit pokutu až do dvojnásobku sazby stanovené na přestupek ve zvláštní části. Trest odnětí svobody i náhradní trest odnětí svobody za nedobytnou pokutu se v těchto případech vykoná v táboře nucené práce.“¹²² Projednávání některých přestupků svěřilo do rukou místních národních výborů vládní nařízení č. 78/1951 Sb., o trestní pravomoci místních národních výborů. Jednalo se například o přestupky v ochraně veřejných zábav, rybářství, myslivosti aj.

Rozhodování o závažnějších přestupcích, jež byly uvedeny ve vyhláše ministerstva vnitra č. 473/1950 Ú. 1. 1., bylo svěřeno tříčlenné trestní komisi, která byla zřízena u národních výborů. Rozsah její činnosti upravovala vyhláška ministra vnitra č. 198/1954 Sb. Předsedou této komise byl referent pro vnitřní věci a bezpečnost. Zbývající dva členové komise i případní náhradníci byli voleni plenárním zasedáním ústředního (obvodního) národního výboru a obvykle vycházeli právě z jeho členů.¹²³ Vedle tříčlenné trestní komise byla trestní pravomoc místních národních výborů v případě méně závažných přestupků v oboru své příslušnosti svěřena odborům, samozřejmě pokud byly zřízeny. V opačném případě pravomoc vykonávala pouze zmiňovaná trestní komise.

---

¹²⁰ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. 1. vyd. Praha: Hříbal, 1992. 279 s. ISBN 80-900892-3-2. s. 56.

¹²¹ *Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní*. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s.a. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=88&r=1950>>.

¹²² Tamtéž.

¹²³ MERTA, Andělín. *Pražské národní výbory: vývoj jejich organizace v letech 1945–1965*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. 290 s. ISBN chybí. s. 63.

Politická funkce správního trestání byla výslovně vyjádřena hned v prvním ustanovení zákona. V případě shora citovaných zákonů byla jasně patrná jejich třídní povaha, a sice přinejmenším ve snaze učinit z nich v rukou dělnické třídy účinný nástroj zostřené třídního boje i vhodný prostředek k politické výchově občanů.¹²⁴ Měly tak být používány proti lidem, kteří se zjevně i skrytě rozcházeli s povinnostmi a životní linií uloženými ústavou.¹²⁵ Trest se nově stal nástrojem k boji proti trestným činům, které nehrozily pouze ze strany třídních nepřátel, nýbrž i ze strany deklasovaných židů a zaostalých pracujících. Údajní protivníci režimu tak byli postihováni nejen represivně, ale i preventivně.

Z výše uvedeného je zřejmé, že rozhodování o přestupcích bylo zákonem o trestním řízení správním svěřeno národním výborům, což byl v podstatě výraz decentralizace veřejné správy. Záhy se však ukázalo, že místní národní výbory si s touto nově nabytou pravomocí příliš nevědí rady. Nyní totiž dokonce rozhodovaly i v těch věcech, kde o přestupcích v minulosti rozhodovaly soudy. Národní výbor tak nově mohl vzít osobu podezřelou z přestupku rovněž i do vazby. Typicky tak mohl odvolací orgán odvoláním napadené rozhodnutí jakkoliv změnit, případně doplnit. Jinými slovy, neplatila tady zásada zákazu reformace *in peius* (opravy či změny k horšímu) – (§ 70), což v praxi pochopitelně znamenalo, že situace odvolatele mohla být rozhodnutím odvolacího orgánu zhoršena. Dále platilo, že krajský národní výbor rozhodoval o věci s konečnou platností (§ 73 odst. 3) – mohl tedy pravomocný nálezn o vině a trestu za přestupek zrušit *ex officio*. A to za předpokladu, že se tento přičil „zájmům pracujícího lidu“ (§ 73 odst. 1).¹²⁶

V takto koncipované úpravě převládalo materiální pojetí deliktu, což znamená, že zvlášť zdůrazňována byla škodlivost jako znak deliktu. Pokud totiž škodlivost zdůrazňována není, jedná se o formální pojetí deliktu.¹²⁷ V podmínkách tehdejší přítomnosti budování socialistického státu tak mnohé jednání, které třeba

---

¹²⁴ PRŮCHA, Petr. *Správně právní odpovědnost se zaměřením na problematiku stíhání přestupků*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988. 147 s. ISBN chybí. s. 56–57.

¹²⁵ JANÁK, Dušan. Politické a legislativní aspekty táborů nucené práce. I.–III. část. *Slezský sborník*. 2000, roč. 98, č. 3, s. 171–190. ISSN 0037–6833. s. 184.

¹²⁶ *Zákon č. 89/1950 Sb., trestní řád správní*. [online]. Beck-online, s.a. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6obzfyua>.

¹²⁷ MATES, Pavel et al. *Základy správního práva trestního*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 226 s. ISBN 978-80-7400-357-8. s. 14.

společensky nebezpečné vůbec nebylo, mohlo být za společensky nebezpečné nakonec stejně označeno. Jinými slovy řečeno, míra ostrosti právních pojmů¹²⁸ v rámci tehdejších právních předpisů byla natolik nízká, že pod záminkou dialektiky dávala orgánu, jenž právní normu aplikoval, možnost rozhodovat podle své libovůle (v rámci takzvané legalizované nezákonnosti).¹²⁹ Vazba v případě trestního stíhání pro přešupek měla specifickou úpravu a stanoven byl nepřekročitelný limit trvání vazby v délce 30 dnů a to včetně.

V souvislosti s přiblížením činnosti národních výborů je na místě dále poznamenat, že přešupky mohly nově projednávat také újezdni úřady služebně podřízené ministerstvu národní obrany, a to podle zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, který byl účinný od 2. 7. 1949 až do 30. 11. 1999. O tom, že se skutečně nejednalo o absolutní koncentraci správní trestní pravomoci v rukách národních výborů, svědčí i další z řady nařízení, a sice například nařízení ministerstva financí č. 119/1950 Sb., o podrobovacím řízení, které v případě taxativně vymezených přešupků (hlavně z oblasti celní či měnové) svěřilo pravomoc orgánům trestní a celní služby finanční.

V rámci místní příslušnosti stíhal daný přešupek ten národní výbor, v jehož obvodu byl přešupek spáchán (§ 8 odst. 1. zákona č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním.). Pokud byl přešupek spáchán v zahraničí, anebo nebylo možné zjistit, kde došlo k jeho spáchání, rozhodovalo trvalé bydliště obviněného, pracoviště či pobyt (§ 8 odst. 2). V případě, že místní příslušnost náležela podle výše uvedených kritérií hned několika národním výborům, provedl řízení ten z nich, který ve věci učinil opatření jako první (§ 8 odst. 3). Snaha o zrychlení řízení mohla místně příslušný národní výbor vést k tomu, aby se s žádostí o převzetí řízení obrátil na jiný národní výbor stejného stupně (§ 8 odst. 4).

Výše zmíněný pokus kodifikace trestního práva správního však byl považován za poměrně neuspokojivý, což později vedlo ke značné novelizaci jeho

---

¹²⁸ Požadavkem právní ostrosti se rozumí požadavek, aby denotát a smysl užívaných pojmů byly co možná nejurčitější, a pokud možno, normalizované legálními definicemi, judikaturou či vědeckou literaturou.

¹²⁹ KNAPP, Viktor, GERLOCH, Aleš. *Logika v právním myšlení*. 3. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 230 s. ISBN 80-86432-02-5. s. 41–42.

základních předpisů.¹³⁰ V důsledku zmírňování sledované právní úpravy byla národním výborům také zcela odebrána možnost ukládat tresty odnětí svobody. O závažných přestupcích proto rozhodoval výlučně prokurátor a soud, nikoli správní orgán, jako tomu bylo dříve. Spolu s tím byla omezena i horní hranice výše pokut. Dle § 12 odst. 3 trestního zákona správního totiž dříve mohly být za některé přestupky uloženy peněžité tresty až do výše jednoho milionu československých korun.

Nová úprava byla pojata velmi podrobně a zahrnovala vedle obecné části, kde byly vymezeny pojmy, předpoklady a podmínky trestnosti aj., také část zvláštní, obsahující jednotlivé skutkové podstaty přestupků. Na tuto úpravu pak v roce 1961 navázal zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, jenž přinesl velkou změnu v řešení přestupků a oba výše citované zákony zrušil.

---

¹³⁰ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 694 s. ISBN 978-80-7380-575-3. s. 626

6 LIDSKÁ A OBČANSKÁ PRÁVA V TEORII A PRAXI

6.1 Některé události je lepší nezažít, ale je potřeba na ně nezapomenout

„Nebezpečnější než nesprávná teorie může být jen správná teorie v nesprávných rukou.“

Gabriel Laub

Pro účely této kapitoly je možno velmi obecně konstatovat, že lidská práva a základní svobody jsou nejdůležitějšími subjektivními právy zaručenými Ústavou. V této souvislosti je pak nutno poznamenat, že jejich rozsah není doposud uzavřený. V jejich přirozenoprávním pojetí se staví na předpokladu, že jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Přesněji řečeno, jejich nezadatelnost spočívá v tom, že byt' nejsou výtvozem státní moci, musí je stát uzнат. Nezrušitelnost spočívá na zásadě, že stát je nemůže platně zrušit. Nezcizitelnost těchto práv a svobod pak vychází ze zásady, že mají takzvané kogentní neboli tuhou povahu a že vzdávání se těchto práv a svobod ze strany jejich nositele by bylo právně bezvýznamné. A nakonec nepromlčitelnost těchto práv a svobod znamená, že o ně nelze přijít. Jinými slovy, jsou trvale vymahatelná.

Ústavní práva občanů České republiky vycházejí zejména z mezinárodních dokumentů, přičemž stěžejním východiskem právní úpravy je Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá a vyhlášená Valným shromážděním OSN v roce 1948, jako důsledek druhé světové války, v níž byla lidská práva ohavným způsobem pošlapána.¹³¹ Není však pochyb o tom a nelze to ani dostatečně zdůraznit, že to v dějinách lidstva rozhodně nebylo poprvé a ani naposledy, kdy byla lidská práva nějakým způsobem porušena. Také zde předkládaná diplomová práce se v kontextu dramatických událostí spojených s 25. únorem 1948, kdy moc

---

¹³¹ SPIRIT, Michal. *Úvod do studia práva*. 2. vyd. – aktual. dle nového občanského zákoníku. Praha: Grada Publishing, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-5280-8. s. 177.

v Československu na dlouhých 41 let převzali komunisté, demokracii nahradili diktaturou, vražděním, mučením, zbavováním svobody a majetku... a zemi přivedli do totálního područí SSSR, snaží být jakýmsi mementem, varováním, že se nesvoboda, lidově řečeno, může kdykoli vrátit jako voda do vysušené řeky. Právě voda má totiž podobně jak nesvoboda svou paměť. A tak tam, kde jednou vedlo koryto, se zase v budoucnu může proud řeky vrátit. Stejně jako se může vrátit doba čtyřicetileté izolace, ve které idea lidských práv neměla prakticky žádné místo.

Touto cestou tak předkládaná práce apeluje na všechny demokraticky smýšlející občany České republiky, kteří svým přístupem a lhostejností k celkovému politickému a společensko-kulturnímu dění dávají nepokrytě najevo, že jsou ochotni a připraveni znovu přijmout útlak a manipulaci, kterou předchozí generace zažívaly ve 20. století. Vždyť je přece nezbytně nutné mít neustále na zřeteli, že totalita se tu může objevit kdykoli znovu. A navíc může přijít po zcela nových a dosud neznámých a neprošlapaných cestách, po nichž by ji nikdo přicházet nečekal.

Zatímco jedna část společnosti mluví o významu svobody pro lidskou bytost a hlasitě přitom varuje před možným návratem starých pořádků, přičemž současně připomíná zločiny komunistického režimu a komunistickou vinu, někteří představitelé mladé generace si právě teď snaží ke komunistům najít svou vlastní cestu. Na druhou stranu je ale potřeba si uvědomit, že i když je strašák totality stále živý, nejsou to vždy jen komunisté, kteří ho ožívají. Obzvláště v těžkých časech tak bývají nezřídka voleni šikovní, ctižádostiví a charismatičtí vůdci, kteří nabídnou jednotu těm, kdož žijí v názorově rozdělené a zmatené zemi...

A jelikož právě historie je klíčem k pochopení současnosti i budoucnosti a jakákoli lhostejnost ve vztahu k ní, případně dokonce snaha ji vymazat nakonec stejně vždycky rezultuje lhostejností vůči všemu lidskému, byla napsána i tato práce věnovaná zejména prvním dvěma létům dlouhého období po únoru 1948. Období, které ze země, již český národ obývá, učinilo na dlouhých 41 let jeden veliký koncentrační tábor. Jak jinak totiž nazvat místo, kde jsou základní lidská práva vědomě pošlapávána a občanské svobody neexistují!? Dlouho očekávanou změnu přinesl teprve až listopad 1989.

6.2 Co je psáno, není vždy dáno, aneb Základní občanská práva toliko na papíře

Pokusit se o teoretické uchopení tématu ochrany základních práv a svobod v období bývalého režimu je poměrně náročný úkol. Období mezi lety 1948–1989 sice z obvyklého metodologického hlediska platí za období uzavřené a jako takové by tudíž nemělo vnášet do jeho interpretace žádné problémy, skutečnost je však přece jen poněkud jiná. V kontextu lidských práv a společenského a právního vývoje v období mezi lety 1948 a 1989 je opakovaně třeba zdůraznit, že nejen v tehdejší Československu, ale i v celém tehdejší takzvaném východním bloku byla státní moc ovládána principem vedoucí úlohy KSČ. I když ústavně byl tento princip upraven až v roce 1960,¹³² fakticky se uplatňoval již od února 1948. A to i přes existenci institucí státu v podobě vlády, Národního a posléze Federálního shromáždění, politických stran sdružených v Národní frontě a i přes fakt, že ústavy té doby lidská práva zahrnovaly, byť poměrně nesystematicky a se značnými omezeními. Některá práva byla prostě a jednoduše stejně soustředěna v první řadě do politických orgánů KSČ.

Ve srovnání s první československou ústavou z roku 1920, k níž se Ústava československé republiky z 9. května 1948 částečně přihlásila, pak květnová ústava doznala v oblasti práv, svobod a povinností významných změn. Nutno uznat, že tato oblast (kapitola) byla výrazně propracována a nesla zřetelné stopy dobových diskusí na téma lidských práv. Květnová ústava byla totiž oproti ústavě z roku 1920 vydávána již za ústavu plnohodnotnou a to z hlediska základních práv a svobod, neboť byla občanům – byť iluzorně – přiznávána sociální práva (právo na práci spolu s právem na zaopatření v případě nemožnosti obživy). Nelze však přehlédnout fakt, že ve skutečnosti ale tehdejší režim nijak neváhal, aby příslušná interpretační ustanovení obrátil ke zkonstruování limitů právě uváděných sociálních práv. A i když tak třeba bylo znění československé ústavy v mnoha

---

¹³² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. Čl. 4 zakotvil vedoucí úlohu KSČ ve společnosti i ve státě (federaci a jejích republikách) slovy: „*Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a politicky nejuvědomělejších občanů ze všech stran dělníků, rolníků a inteligence.*“ Vedoucí úloha strany byla dále vyzdvihnuta také v čl. 6 (VYKOUPILO, Libor. *Slovník českých dějin*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Julius Zirkus, 2000. 770 s. ISBN 80-902782-0-5. s. 640.).

ohledech až ukázkově demokratické, po svém vyhlášení se nebezpečně zvirtlo a vyústilo v nastolení několika desetiletí policejní zvůle a teroru. Československá ústava tehdy totiž nesloužila jako základní právní předpis, jímž se stát spravuje, avšak jako dokonalý propagační prostředek. Již v rámci samotné propagace nové ústavy tak byly zdůrazněny především dvě hlavní skutečnosti, a sice to, že podle nové ústavy se Československo stává státem lidově demokratickým, který bude směřovat k vybudování socialismu, a že lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě, a proto je žádoucí, aby se k návrhu vyjádřila celá veřejnost. A aby se veškeré propagandistické tendence podařilo dokonale zakamuflovat i v praxi, přišla na řadu také československá právní věda.

V oficiálním znění Ústava z roku 1948 zaručovala všem občanům rovnost před zákonem a v sociální oblasti. Současně zakotvovala práva kulturní, ekonomická a dále i základní povinnosti občanů vůči státu. Práva zakotvená v ústavě byla úzce provázána s povinnostmi a závisela na vydání prováděcích předpisů, avšak jednalo se tehdy o předpisy buď nepřijaté vůbec, nebo takové, které obsah daného práva zcela „vyhloďovaly“. V základních člancích tak květnová ústava zdůrazňovala, že všichni občané bez rozdílu mají vedle práva na vzdělání také právo na práci, na spravedlivou odměnu za vykonanou práci, stejně jako i právo na odpočinek po práci či na zaopatření při nezpůsobilosti pracovat. V souladu s dobovou dikcí se jednalo o nová práva, která mohl občanům v plné míře a se skutečnou materiální zárukou poskytnout pouze a jedině stát socialistický.¹³³

Přese všechno uvedené, ukazující ústavu snad trochu i ve světle některých demokratických principů, je potřeba o to víc zdůraznit, že skutečné ústavní poměry v 50. letech minulého století v Československu (kdy byla ústava platná a účinná) se od původního znění ústavy – bohužel – postupně odchylovaly, aby se pak od něj vzdálily téměř úplně. Základní občanská práva tak v reálu existovala jen na papíře. V tomto ohledu je podstatnou charakteristikou i to, že ústava byla především „omezováním a hrubým zasahováním do občanských práv a svobod, mimosoudními represemi, odbouráváním demokratických pravidel občanského života, degradací parlamentu v bezmocnou mašinerii a faktickým odstraněním

---

¹³³ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2. s. 331.

nezávislé justice“.¹³⁴ I když květnová ústava svým charakterem do jisté míry reflektovala situaci před únorem 1948, v poúnorovém období to byla právě a jedině KSČ, která určovala podobu/směrování společenského, politického a hospodářského usilování, a tím pádem i ústavního vývoje. Tato skutečnost sice ve sledované době ještě nebyla ústavně zakotvena, ale přesto přese všechno měla KSČ zcela zásadní vliv na skutečnou úlohu nejvyšších ústavních orgánů ve státě, stejně jako i na postavení justice a národních výborů a na uplatňování práv a plnění povinností občanů vůči společnosti. V této souvislosti tak docházelo také k obcházení a podlomení významu soudů coby orgánů ochrany lidských práv a svobod. Zatímco bývalá platná ústava z února 1920 v § 98 uváděla, že veškerí soudci vykonávají svůj úřad neodvisle a jsou vázáni zákonem, květnová ústava svým článkem XI odst. 3 tuto formulaci poněkud rozšířila a plně přizpůsobila obrazu svému, neboť i když bylo nadále uvedeno, že soudci vykonávají svůj úřad nezávisle, změna nastala v druhé části souvětí, kde již bylo napsáno, že jsou vázáni nikoli výlučně zákonem, jako tomu bylo v případě ústavy z roku 1920, ale jen a pouze právním řádem lidové demokracie.

A tak ani fakt, že byla občanská a politická práva v ústavě obsažena a že ústava vycházela ze zásad demokracie a parlamentarismu, nemůže nic změnit na skutečnosti, že byla jen pouhou fikcí, iluzí i divadlem zároveň. Státní moc totiž odhodlaně postihovala jakékoli tendence, které se neslučovaly s komunistickou ideologií, a formálně garantovaná lidská práva se s realitou většinou zcela mýjela. Mocenské centrum země fungovalo zcela mimo rámec ústavy a samotná ústavnost tak byla pouze iluzorní a domnělá. Mnoho lidských i občanských práv a svobod proklamovaných ústavou bylo porušováno a potlačováno. A ústava byla ve stále větším rozsahu nedodržována. Zjevné pohrdání jakýmkoli právem a s tím i úzce spojené rozsáhlé porušování zákonů, to jsou spolu s atmosférou teroru klíčové znaky pro léta následující po únoru 1948.

A právě na ukládané povinnosti na straně jedné a obecná ustavení na straně druhé lze pohlížet jako na poměrně dvojsečné. V povinnostech se například objevil závazek, že každý občan je povinen být Československé republice věrný,

---

¹³⁴ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2. s. 329.

zachovávat ústavu i zákony a ve všem jednání dbát zájmů státu (§ 30).¹³⁵ V základních povinnostech občana k státu a ke společnosti je dále obsažen § 32, který praví: „Každý občan je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku“. Další z řady povinností, které byly uloženy každému občanovi, bylo účastnit se branné výchovy, konat vojenskou službu a uposlechnout výzvy k obraně státu.¹³⁶ A zrovna v tomto bodě je také nutné zdůraznit jistý moment rozporu ve vztahu mezi takto formulovanými povinnostmi každého občana a světovým názorem, vírou či přesvědčením. I když květnová ústava deklarovala zaručené právo na svobodu svědomí a náboženského přesvědčení, na straně druhé straně ji nepřípustně omezovala, a to již v § 15 odst. 2, podle něhož nemohly být světový názor, víra či přesvědčení nikomu na újmu a spolu s tím nemohly být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloženou zákonem. Ale ani v tomto bodě se zdaleka nejednalo o jedinou negaci svobody svědomí, neboť deklarovaná svoboda svědomí byla negována taktéž v § 34 odst. 2. Zde bylo stanoveno, že každému občanovi je uložena povinnost konat vojenskou službu, a to dokonce i v době, kdy tehdejší právní řád neumožňoval alternativu k výkonu vojenské základní služby v případě, že by její výkon vedl k popření náboženského přesvědčení daného jedince.

Další rozpor je patrný při ohledu na ústavní ochranu politických, tvůrčích či náboženských svobod, výslovně slíbenou příslušnými paragrafy, k níž se však nedovoľoval uchýlit § 37 odst. 2. Podle jeho znění totiž bylo k těmto záměrům naprosto nepřípustné zneužívat občanská práva a svobody. A hned v další větě se uvádí, že se zejména zakazuje jakýmkoli způsobem a v jakékoli podobě šířit nacismus, fašismus, rasovou a náboženskou nesnášenlivost, stejně jako i nacionální šovinismus, který stojí na myšlenkách o výjimečnosti a nad/podřazenosti určitých národů, respektive etnika států, a zpravidla se přiživuje na pocitu intenzivního až hysterického národního fanatismu. Poměrně hodně pikantní je pak tento poslední bod zejména v momentě, kdy se postaví do kontrastu s protiněmeckým ostrím ústavní preambule. Z té totiž doslova na všechny strany číší nijak neskrývaná averze vůči vybraným společenským

---

¹³⁵ KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní Frontě a názory expertů. Soubor dokumentů*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 348 s. Sešity Ústavy pro soudobé dějiny, sv. 7. ISBN 80-85270-13-7. s. 187.

¹³⁶ GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 3., aktual. vyd. Praha: Prospektrum, 1999. 519 s. ISBN 80-7175-077-8. s. 85.

skupinám definovaným jednak třídně (podnikatelům) a jednak i národnostně (Němcům). Jakousi pokřivenou „kompenzací“ této averze mělo být až chorobně obdivné přilnutí k SSSR.

Skutečná praxe po únorových událostech roku 1948 vypadala i tak, že desítkám tisíc občanů nebylo umožněno pracovat ve svém oboru jenom proto, že zastávaly názory odlišné od názorů oficiálních. Ve výsledku se pak tito občané stávali oběťmi cíleného a rafinovaného šikanování a diskriminace jak ze strany úřadů, tak také ze strany společenských organizací. A jejich tehdejší možnosti se jakkoli bránit se téměř rovnaly nule. Tímto způsobem byla zároveň odírána i další svoboda – svoboda od strachu – spojená se svobodou projevu, který byl svobodný pouze do té doby, než tito lidé začali projevovat své názory, jež nesouhlasily s ideologií vládnoucí moci.¹³⁷ Další z celé řady rozporů se vztahuje k § 12 tehdy platné ústavy, podle něhož mají všichni občané právo na vzdělání. Ale jak již bylo výše uvedeno, nespočtu mladých lidí bylo soustavně bráněno ve studiu, a to z důvodu jejich vlastních názorů či v horším případě z důvodu názorů jejich rodičů. Občané tak žili svůj každodenní život zahalený v oblaku strachu, že pro své přesvědčení budou buď oni sami, nebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání, i když jim právě toto právo i ostatní významná práva sociální teoreticky a velmi obecně zaručila přímo sama ústava. Tyto čistky kromě období stalinismu v 50. letech probíhaly i později v období normalizace v 70. letech. Popisovanou skutečnost velmi dobře ilustruje například rozhovor s Radúzem Rozhonem, absolventem oboru architektura na ČVUT z roku 1949. Na otázku, jaké společenské téma si vybavuje v roce svého absolutoria, odpověděl otevřeně a upřímně takto:

„Co se stalo v únoru 1948 a co se dále postupně rozmáhalo, jsme my běžní studenti stále považovali za provizorium, které se dříve či později vrátí do normálních demokratických poměrů. [...] Koncem března 1948 jsem obdržel dopis děkanátu, že na základě rozhodnutí jakéhosi zákulisního akčního výboru jsem jako syn kapitalisty – otec byl ostravským stavitelem, ale zemřel již v roce 1935 – vyloučen z dalšího studia. [...] Ale v srpnu téhož roku jsem byl pozván do fakultní prověřkové komise, kterou řídil prof. Ing. arch. Kittrich, a byl jsem

¹³⁷ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2015. 268 s. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 76.

kupodivu znovu přijat k dalšímu studiu. [...] Myšlenku zůstat na té druhé straně překonalo přesvědčení, že je lépe napřed dostudovat a pak se uvidí, že se přece nic nemůže dít. Kdo by tedy nevěřil v dočasnost? Dnes vím, jaká to byla naivita, neinformovanost, idealismus. Ale semínko pochyb bylo přece jen zaseto – co kdyby se zase někdo zbláznil! Usilovně jsem skládal jednu zkoušku za druhou, někdy i dvě až tři za týden.“¹³⁸

Mezi právními předpisy vydanými po roce 1948, které jsou v přímém rozporu s ústavou a které účelně sloužily postihu nepřátel a znamenaly omezení a deformaci občanských práv a svod, tak velkoryse deklarovaných v květnové ústavě, tak lze uvést například: zákon č. 213/1948 Sb. o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví aj.

V případě právnické dvouletky, kterou právní historik Ladislav Soukup velmi výstižně označil za období vědeckého zpracování dějin státu a práva,¹³⁹ byly dokladem zákony, v jejichž znění se citelně promítla tehdejší snaha o důsledný a tvrdý boj s nepřáteli režimu tak, jak velel SSSR. Občané tak byli nuceni potlačovat svou vlastní individualitu ve prospěch kolektivu – a to v těchto zákonech: zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním, zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním, zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník a nakonec i občanský soudní řád č. 142/1950 Sb.

Na samý konec je potřeba připojit ještě stručné shrnutí toho, proč vůbec bylo možné ustanovení o základních lidských a občanských právech tak jednoduše obcházet. Odpověď je v podstatě velmi prostá. Ustanovení o základních lidských právech a občanských právech měla toliko proklamativní charakter a na další zákony navíc ústava odkazovala bez dalšího ústavního omezení. Nadto zde chyběl ústavní soud a pro ochranu a výkon drtivé většiny

---

¹³⁸ ROZHON, Radúz. In Škola v čase | Čas ve škole. Anketa mezi absolventy oboru architektura na ČVUT 1945–2010. *Bulletin Fakulty architektury ČVUT. Tematické vydání ke změně sídla ČVUT*. 2011, roč. 5, č. 3–4, s. 5. ISSN 2464-5265. s. 5.

¹³⁹ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2. s. 438.

práv neexistovaly příslušné mechanismy. Jako poslední ilustrativní příklad je možné zmínit zákonodárnou úpravu volebního práva, kdy zavedením jednotné kandidátky Národní fronty (zákonem č. 75/1948 Sb., o volbách do Národního shromáždění, ve znění zákona č. 204/1948 Sb.) za účelem dalšího upevnění pracujícího lidu byl naprosto popřen jeho smysl, spočívající v možnosti vybírat mezi politickými alternativami. Z voleb se tak v podstatě stal jen jakýsi plebiscit, jehož smyslem mělo být potvrzení daného politického režimu. Tím samozřejmě byla zrušena svobodná politická soutěž a politické strany, jimž bylo umožněno fungovat i nadále, sloužily jen jako jakási reálně nefungující iluze. Podobně tomu bylo i u práva shromažďovacího, jehož výkon byl v zákonné normě podmíněn jeho souladem se zájmy pracujícího lidu. A obdobná situace se opakovala i v případě řady dalších ústavně zaručených politických práv,¹⁴⁰ což jen znovu a znovu dokládá, že květnová ústava se nacházela ve zřejmém rozporu mezi ústavním textem, zákony a právní praxí. Počínaje únorem 1948, který je považován za zásadní předěl, neboť platil za rozhodující krok k nástupu československého stalinismu, tak začala být politická rozhodnutí stavěna nad právo a justice byla degradována na pouhou složku režimu. Perzekuce se stala jednou z forem vlády. Obyvatelé třetí československé republiky byli postihováni ve stále větším měřítku.¹⁴¹ V limitované demokracii s výraznými autoritářskými rysy jednoduše nebylo možné řešit „krizi“ tradičními demokratickými postupy, například volbami. Stará parlamentní logika zkrátka a dobře přestala existovat podobně jako i starý systém.

---

¹⁴⁰ GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 3., aktual. vyd. Praha: Prospektrum, 1999. 519 s. ISBN 80-7175-077-8. s. 48.

¹⁴¹ KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. 254 s. ISBN 978-80-7364-049-1. str. 20.

ZÁVĚR

Je zřejmé, že samotné označení právnická dvouletka našlo svůj základní inspirační vzor v hospodářských plánech. Na základě právnické dvouletky v letech 1948–1950, která tvoří poklad a zároveň východisko pro zde zkoumané téma, došlo k rozsáhlé přestavbě socialistického právního řádu podle sovětského právního vzoru. Vyhlášena byla usneseními vlády 7. července a 14. července 1948.

Tento program, jež vyhlásila KSČ, byl provázen budovatelským nadšením a pevným odhodláním odstraňovat veškeré překážky, které by mohly jakkoli bránit výstavbě socialistického společenského řádu. Toto nadšení tak mělo napomoci unifikaci právního řádu na území celého státu a současně nahradit starý právní řád, který byl zrušen Ústavou 9. května, novým lidově demokratickým právním řádem. Zároveň bylo předsevzato, že právní normy tak, jak to život vyžaduje, budou Národním shromážděním rychle a dobře propracovány a odhlasovány. Postupně se tak podařilo kodifikovat nejdůležitější odvětví a celkově zjednodušit právní předpisy. Hlavní cíl je však přesto potřeba formulovat trochu z jiného úhlu pohledu. Právnická dvouletka totiž byla vedena heslem právního zakotvení výsledků dosavadního politického boje strany o moc a dosavadního vývoje v politické, ekonomické, sociální a kulturní sféře. Úzkostně se dbalo na to, aby byly nové zákony lidu srozumitelné. Koneckonců také svou formou musely být nové zákony lidovými, z čehož přímo vyplynulo, že jejich řeč i uspořádání muselo být nutně takové, aby jim lid rozuměl a zdárně jich mohl využívat.

Již 1. září 1948 byl na ministerstvu spravedlnosti zřízen zvláštní odbor pro urychlenou kodifikaci. Ten pak také ustanovil příslušná odborná oddělení. Právnická dvouletka vnesla do tvorby domácí legislativy několik novinek. Tou první byl plánovitý charakter takto rozsáhlých zákonodárných prací, tou druhou pak byla poměrně krátká lhůta, jež byla pro jejich vytvoření stanovena. Novinkou nepochybně byla také účast komisí, které čítaly od 20 do 30 členů a složeny byly z takzvaných zástupců lidu, tj. například ze zástupců dělníků aj. Mezi další

významné momenty novotvorby lze zařadit i pronikání ideologie a třídního přístupu do právních předpisů, odstranění takzvaných přežitků kapitalismu atd.

Za první hmatatelný výsledek tohoto snažení v podobě právnické dvouletky je považováno vydělení rodinného práva z obecného občanského zákoníku, k němuž však došlo až po 15 měsících od započatých prací. Stalo se tak zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

Záměrem zde prezentované práce bylo zároveň dokumentovat jak komunistický režim pod záminkou zjednodušení, požadavku na co největší srozumitelnost a odstranění formalismu práva zneužíval justici a represivní aparát v politickém boji. Trestní právo bylo zneužíváno se záměrem ovládnout společnost po převzetí moci komunistickým režimem v roce 1948. K politické perzekuci byla například zcela běžně zneužívána Hlava II. nového trestního zákona. Na základě jejích ustanovení byly stíhány trestné činy, které poškozovaly, případně ohrožovaly základy hospodářské soustavy atd. Při vědomí skutečnosti, že v období právnické dvouletky v letech 1948–1950 probíhaly četné změny právního systému, které zde nelze beze zbytku postihnout a popsat, hodilo by se snad celou práci uzavřít závažnou myšlenkou, že ten, kdo nezná svou minulost, je odsouzen ji opakovat. Tehdejší absolventi práv byli nuceni zapomenout na demokratické principy právního řádu, jenž byl praktikován před válkou a v poválečných letech až do roku 1948. A pokud chtěli získat diplom, byli nuceni složit také zkoušky z právnické dvouletky. Ti dnešní už ale nic takového ničit nemusí. Neměli by proto nikdy zapomínat na to, že demokracie rozhodně není samozřejmostí a lze o ni poměrně snadno přijít.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Knižní publikace a články

- BARTOŠ, Josef, KOVÁŘOVÁ, Stanislava, TRAPL, Tomáš. *Osobnosti českých dějin*. 1. vyd. Olomouc: Alda, 1995. 432 s. ISBN 80-85600-39-0.
- BASTL, Martin, MAREŠ, Miroslav, SMOLÍK, Josef. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 288 s. ISBN 978-80-247-3797-3.
- BĚLOVSKÝ, Petr. Rodinné právo. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 463–477. ISBN 978-80-210-4844-7.
- BERTELMANN, Karel. *Vývoj národních výborů do Ústavy 9. května (1945 až 1948)*. 1. vyd. Praha: NČSAV, 1965. 421 s. ISBN chybí.
- BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory, 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost. In KAPLAN, Karel. *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. s. 7–75. ISBN 80-85270-06-4.
- BLÁHOVÁ, Ivana. Legislativní pravidla v době tzv. Právnícké dvouletky. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *III. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů a postdoktorandů: sborník z konference*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 11–25. ISBN 978-80-210-7938-0.
- BLÁHOVÁ, Ivana, BLAŽEK, Lukáš, KUKLÍK, Jan, ŠOUŠA, Jiří et al. *Právnícká dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2014. 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.
- BLAŽKE, Jaromír. Ideové základy nového rodinného práva. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 1, s.8–11. ISSN chybí.
- BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

- BORÁK, Mečislav, JANÁK, Dušan. *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. 285 s. ISBN 80-902075-4-5.
- BYSTRINA, Ivan, LAKATOŠ, Michal. *Některé otázky teorie práva*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství ČAV, 1960. 246 s. ISBN chybí.
- CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2015. 268 s. ISBN 978-80-246-2863-9.
- CONNELLY, John. *Captive University: The Sovietization of East German, Czech, and Polish Higher Education, 1945–1956*. 1. vyd. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2000. 456 s. ISBN 0-8078-2555-7. Vlastní překlad.
- CÍSAŘ, Čestmír et al. *Socialistické Československo*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 379 s. ISBN chybí.
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945–1989. In SOUKUP, Ladislav (ed.). *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945–1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. s. 209–225. ISBN 80-246-0217-2.
- ČAPKA, František. *Sborník dokumentů ke studiu nejnovějších českých dějin*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 148 s. ISBN 80-210-2833-5.
- ČERNÝ, Petr. *Právní ochrana před extremismem*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 256 s. ISBN 978-80-7400-053-9.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. 1. vyd. Praha: Hříbal, 1992. 279 s. ISBN 80-900892-3-2.
- EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 116 s. ISBN 978-80-7400-383-7.
- FIERLINGER, Zdeněk. Za socialistický právní řád. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 4, s. 429–450. ISSN chybí.
- GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 3., aktual. vyd. Praha: Prospektrum, 1999. 519 s. ISBN 80-7175-077-8.
- GOTTWALD, Klement. *Za socialistický stát, za socialistické právo [projevy]*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950. 167 s. ISBN chybí.

- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945–1960. II. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 978-80-246-1210-2.
- GROSPICĚ, Jiří. *Politické a státní zřízení ČSSR*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1983. 310 s. ISBN chybí.
- HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. Česká republika – konsensuální nebo majoritní model demokracie? *Politická revue*. 2002, roč. 8, č. 1, s. 3–21. ISSN 1211-0353.
- HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. 379 s. Sborníky, svazek č. 16. ISBN 80-210-3195-6.
- HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vyd. Praha: Leges, 2011. 456 s. ISBN 978-80-8721-296-7.
- HUBKA, Augustin, ŠÍN, Zbyněk. *Právní řád v ČSSR*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1978. 130 s. ISBN chybí.
- JANÁK, Dušan. Politické a legislativní aspekty táborů nucené práce. I.–III. část. *Slezský sborník*. 2000, roč. 98, č. 3, s. 171–190. ISSN 0037–6833.
- JANÁK, Ján, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Dějiny správy v českých zemích. Do roku 1945*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 520 s. ISBN 80-04-21189-5.
- KABELE, Jiří. *Z kapitalismu do socialismu a zpět: Teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1127-9.
- KADLECOVÁ, Marta et al. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953: Zakladatelské období komunistického režimu*. 2. část. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 146 s. ISBN 80-04-25700-3.
- KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní Frontě a názory expertů. Soubor dokumentů*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 348 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 7. ISBN 80-85270-13-7.

- KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 336 s. ISBN 80-7185-616-9.
- KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. 254 s. ISBN 978-80-7364-049-1.
- KERECMAN, Peter, MANIK, Rudolf. *História advokácie na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2011. 656 s. ISBN 978-80-89447-33-6.
- KNAPP, Viktor. *Hlavní zásady československého socialistického občanského práva*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 55 s. ISBN chybí.
- KNAPP, Viktor. *Řízení výroby jako předmět socialistické vědy o státu a právu*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 83 s. ISBN chybí.
- KNAPP, Viktor. *Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let*. *Právník*. 1985, roč. 124, č. 5, s. 445-446. ISSN chybí.
- KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1952. 510 s. ISBN chybí.
- KNAPP, Viktor, GERLOCH, Aleš. *Logika v právním myšlení*. 3. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 230 s. ISBN 80-86432-02-5.
- KNOLL, Vilém, SMRŽOVÁ, Petra, ZBORNÍKOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. 156 s. ISBN 80-86473-11-2.
- KOLÁŘ, Petr, SYLLOVÁ, Jindřiška, PECHÁČEK, Štěpán. *Parlament České republiky, 1993–2001*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002. 296 s. ISBN 80-7201-325-4.
- KOUDELKA, František et al. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989: statistický přehled*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 12. ISBN 80-85270-24-2.
- KUKLÍK, Jan et al. *Dějiny československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.
- KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 726 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

- MARŠÁLEK, Pavel. Proměny české právní vědy 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989: Sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 920 s. ISBN 80-246-0863-4.
- MATES, Pavel et al. *Základy správního práva trestního*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 226 s. ISBN 978-80-7400-357-8.
- MERTA, Andělín. *Pražské národní výbory: vývoj jejich organizace v letech 1945–1965*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. 290 s. ISBN chybí.
- NOSÁL, Igor. České dětství v kontextu socialismu a post-socialismu: diskursy a reprezentace. *Sociální studia*. 2002, roč. 7, s. 53–75. ISSN 1212-365X.
- NOVOTNÝ, Petr, IVIČIČOVÁ, Jitka, SYRŮČKOVÁ, Ivana, VONDRÁČKOVÁ, Pavlína. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2017. 208 s. ISBN 978-80-271-0431-4.
- PARMA, Miloš (ed.). *Občanský zákoník*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1951. 324 s. ISBN chybí.
- PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 80-7179-432-5.
- PETR, Bohuslav. *Nabývání vlastnictví originárním způsobem*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 183 s. ISBN 978-80-7400-332-5.
- PETRŽELKA, Karel. O kodifikaci. In *O právu a jeho tvorbě*. 1. vyd. Praha: Knižnica ústavu ministerstva spravedlnosti, 1950. ISBN chybí.
- PETRŽELKA, Karel. Právnícká dvouletka. *Věstník Ministerstva spravedlnosti*. 1948. roč. 30, č. 5, 31 s. ISSN chybí.
- POLÁČEK, František. Trestný čin. *Právník*. 1950, roč. 89, s. 61–71. ISSN chybí.
- PRÁŠKOVÁ, Helena. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 446 s. ISBN 978-80-7400-456-8.
- PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. – 2. díl období 1945–1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009. 1004 s. ISBN 978-80-7239-228-5.

- PRŮCHA, Petr. *Správně právní odpovědnost se zaměřením na problematiku stíhání přestupků*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988. 147 s. ISBN chybí.
- RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2. ISBN 978-80-7179-182-9.
- RAIS, Štefan. Ostrá zbraň v boji za vítězství socialismu. *Právník*. 1950, roč. 89, s. 289–291. ISSN chybí.
- RAJMUND TRETERA, Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-455-5.
- ROZHON, Radúz. In Škola v čase | Čas ve škole. Anketa mezi absolventy oboru architektura na ČVUT 1945–2010. *Bulletin Fakulty architektury ČVUT. Tematické vydání ke změně sídla ČVUT*. 2011, roč. 5, č. 3–4, s. 5. ISSN 2464-5265.
- SOLNAŘ, Vladimír. Tresty a ochranná opatření: Systém československého trestního práva. 1. vyd. Praha: Academia, 1979. 216 s. ISBN chybí.
- SPIRIT, Michal. *Úvod do studia práva*. 2. vyd. – aktual. dle nového občanského zákoníku. Praha: Grada Publishing, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-5280-8.
- ŠAMALÍK, František. *Právo a společnost*. 1. vyd. Praha: Academia, 1965. 370 s. ISBN chybí.
- ŠÍN, Zbyněk. *Tvorba práva. Pravidla, metodika, technika*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 193 s. ISBN 978-80-7400-162-8.
- ŠOŠKOVÁ, Ivana. Tvorba nového československého rodinného práva v období tzv. právnické dvojročnice 1948–1950. In *Aktuální otázky soudního přezkumu. Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 2771–2726. ISBN 978-80-210-4990-1.
- ŠTAJGR, František. K nové jednotné úpravě civilněprocesních předpisů. *Právník*. 1949, roč. 88, s. 219–220. ISSN chybí.
- TUREČEK, Josef. Občanský sňatek. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 2–3, s. 74. ISSN chybí.

- VEBERA, Václav. *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. 374 s. ISBN 978-80-7395-786-5.
- VESELKA, Miroslav. Komunistická justice a její oběti ve spisech okresního soudu trestního v Praze 1949–1951. In LEDVINKA, Václav (ed). *Pražský sborník historický XXVII*. 1. vyd. Praha: KLP, 1994. s. 144–179. ISBN 80-85917-02-5.
- VESELÝ, Jan. Účast dělníků při tvorbě nového právního řádu. *Právník*. 1950, roč. 89, č. 1, s. 1–2. ISSN chybí.
- VLČEK, Eduard. Vývoj prokuratury v letech 1945–1990. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 384–398. ISBN 80-246-0863-4.
- VOJÁČEK, Ladislav. Právo sovětské jako vzor pro československé právo. In SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.) *Encyklopedie českých právních dějin*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 367–378. 12 s. VII. ISBN 978-80-7380-648-4.
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 694 s. ISBN 978-80-7380-575-3
- VOREL, Jan, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl II. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. 311 s. ISBN 80-86621-05-7.
- VYHLÍDAL, Zdeněk. *Politika na pranyři aneb Z Vysočiny do Svobodné Evropy*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2005. 255 s. ISBN 80-7220-241-3.
- VYKOUPILOV, Libor. *Slovník českých dějin*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Julius Zirkus, 2000. 770 s. ISBN 80-902782-0-5.
- ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Osobní vlastnictví v ČSSR*. 1. vyd. Orbis, 1965. 134 s. ISBN chybí.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/ 1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 213/1948 Sb. o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
Zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu
Zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce
Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví
Zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství
Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní
Zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní řád správní)
Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
Zákon č. 142/1950 Sb., o konaní v občianskych súdnych veciach (občiansky súdny poriadok)
Zákon č. 165/1950 Sb., na ochranu míru
Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku

Internetové zdroje

- MARX, Karl, ENGELS, Friedrich. *Manifest komunistické strany*. [online]. Strana demokratického socialismu, s.a. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/mks/km_2.htm#_ftn4>.
- Národní shromáždění republiky Československo 1948–1954, tisk 472, část č. 9. [online]. Parlament České republiky, 3. 11. 2016 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm>.
- *Programové prohlášení vlády: 17. 6. 1948*. [online]. © 2009–2018 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <<https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/prehled-ministru-24679/>>.
- *Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky*. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s.a. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=1948>>.

- *Zákon č. 89/1950 Sb., trestní řád správní.* [online]. Beck-online, s.a. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6obzfuya>>.
- *Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní.* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s.a. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=88&r=1950>>.

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The submitted diploma thesis focuses on codification against the background of legal biennial.

In the history of the Czech state, under the phrase "legal biennial", it refers to the period after the assumption of power by the Communist Party, i.e. between 1948 and 1950, which resulted in the codification of all basic areas of Czechoslovak law in 1949-1951. The only exception was labor law, which was passed in 1965.

In my thesis divided into 6 basic chapters, I deal with the general treatise on legal biennial, the individual codes of law and the concept of human and civil rights in the period under review. At the same time, I try to document how the Communist regime, under the pretext of simplification and the requirement for the utmost comprehensibility of law and the elimination of legal formalism, abused the judiciary and the repressive apparatus in the political struggle, whereby was undermining human rights.

Insight into history, not only into the legal biennial period, should be a warning that human freedom is not a matter of course, at any time, we could lose it again.